

A 1082

FRANCISCI ANTONII VITALE

I N

BINAS VETERES INSCRIPTIONES

L. AURELII COMMODI

IMPERATORIS

ÆTATE POSITAS

ROMÆ RECENS DETECTAS

DISSERTATIO

QUA GLADIATORUM MATERIA

FERE TOTA ENUCLEATUR.

ROMÆ MDCCLXIII.

EX TYPOGRAPHIA KOMAREK.

SUMPTIBUS VENANTII MONALDINI BIBLIOPOLÆ.

SUPERIORUM FACULTATE.

Digitized by the Internet Archive
in 2016

ERUDITISSIMO, ET CLARISSIMO VIRO

3

R. P.

D. PAULO MARIÆ
PACIAUDIO

CLER. REG. PRESBYTERO

SACRI EQUESTRIS ORDINIS HIEROSOLYMITANI
HISTORICO

REGIÆ BIBLIOTHECÆ PARMENSIS PRÆFECTO &c.

A U C T O R .

Nemo erit unquam, VIR ERU-
DITISSIME, qui vocare in du-
bium poterit, ea, quæ in dies oculis subji-
ciuntur, Romanarum Antiquitatum mo-
numenta, tanta esse obumbrata caligine,
ut fieri profectò nequeat, quin sæpissimè

A 2

in

in exponendis litteratis præsertim lapidibus difficultates exoriantur, quæ, vel oculorum aciem effugientes, vel hominum quandoque captum evincentes, id agunt, ut assequi haud facile sit eruditioribus etiam quibusque, quid in hoc certò tenendum, statuendumque videatur. Verum enim verò sibi quisque blandiri haud facile potest, semper, & omninò, hujusmodi in rebus nullius in magistri verba jurandum, judiciumque suum liberum, ac solutum proferre, cuilibet tributum esse. Nam clarissimorum virorum auctoritati, quorum præcipue nomen pro ratione stare assolet, nonnihil deferendum esse, prudentiores omnes arbitrantur. Qua de re, cum nonnulli, quos inter accensendus est Auctor *Commentarii de Gladiatorum Collegio*, occasione interpretandi unum & alterum lapidem, è priscae Romæ ruderibus erutum, & ab Eminentissimo Domino Cardinali ALEXANDRO ALBANI (qui rei antiquariæ præ cæteris juvanda penè natus, ac reservatus videtur),

ad

ad elegantissimam Albanam Villam exor-
 nandam comparatum, ut Lapidem illum,
 de quo *Muratorius* loquitur in suo *In-*
scriptionum Thesauro num. 3. pag. 511. ad
 eam, de Collegio Gladiatorum, divination-
 nem comprobendam, tanquam validissi-
 mum testimonium traherent, clarissimi
 ejusdem viri adnotationem detrectare,
 penitusque convellere studuerint; non mo-
 dicæ mihi admirationis occasionem præ-
 stiterunt, præstabuntque cæteris, quibus
 vel saltem *Muratorii* præstantissimum no-
 men innotescit. Ita ut haud ægrè a quo-
 cumque impetrabo, omnem industriam
 conferendam profectò esse, ut, solidè ever-
 sis, quæ objiciuntur argumentis, illius sen-
 tentia vindicetur; utque unà, è re na-
 ta patefiet, in exponendis litteratis hisce
 lapidibus rem sane omnem adeò confe-
 ctam non esse, ut altera adhuc manus
 adhibenda non sit: complures enim ve-
 rosimiles conjecturas, quibus opus erat,
 ut ornati, illustratique in publico versa-
 rentur, utique produxisset doctissimus cæ-
 tero-

teroquin Commentarii Auctor , si totus in *Muratorii* confutanda sententia non fuisset . Hæc omnia igitur , quorum primum , ac præcipuum est , summa erga *Muratorium* diù spectatam , & in omne ævum spectandam , doctrinam , existimatio , renitentem traxerunt genium , ut spartam hanc arriperem , eodemque tempore perantiqua hujusmodi Monumenta suaderer ulteriùs exornare . Nec me demum detinent otiosorum garritus , sive risus , quibus , meipsum sacrorum studio vacare , idonea forsan videatur ratio , ut profanis hisce rebus abstinendum esse omninò affirment ; nam iisdem cum rei antiquariæ peritissimis viris facile mihi erit reponere , quod cortice vescuntur , & vitrum lambunt , qui destituuntur luce antiquitatum Romanarum , quibus non modo Historia , sed etiam illius confines , & cum ea connexæ scientiæ , cultiores , fidæ , & utiles redduntur , & singulæ ferè doctrinæ Juris Publici , & Privati , Ecclesiastici , & Civilis , collustrantur . Habes jam VIR

AMPLIS-

AMPLISSIME, quæ ad probandam, tuendamque hujusce mei laboris occasionem pertinent. Reliquum est, ut qua de causa sub tuo in lucem prodire nomine, pensi habui, exponam. Nec mihi magnopere agendum est. Nam, quæ duæ res in quærendis Patronis, qui libros edendos tueantur, à plerisque Auctoribus spectari solent, summa scilicet doctrinarum cognitio, & probata satis in Republica litteraria auctoritas, eæ in Te amplissimo, ornatissimoque viro ita conveniunt, ut nulli dubium sit, quin præclarissimum Nomen tuum huic meo labori præfixum, non modo invidiam omnem avertere, verum & pretium, quod sua sponte non habet, eidem addere, tutissime possit. Utinam, & gravis non essem spectatissimæ modestiæ tuæ, hic sane recenserem laudabilem illam Vitæ tuæ ab ineunte ætate susceptam rationem; cum primum nempe Clericorum Regularium sodalitati, quæ fæcunda est Virorum, pietate, ingenioque eminentium, parens, & alumna, nomen dedisti

sti . In ea siquidem , quæ , & quanta feracissimi ingenii , & cultissimi animi tui specimina dedisti , explicari verbis vix satis potest . Tua verò in Litterariam Rempublicam eximia merita prætermittere nullo modo possum . Mathesim , & Philosophiam à barbarorum fordibus repurgatam , quanta cum laude docuisti , nemo est qui nesciat . In Græcis litteris , quæ ad sacras Historias , & ad omnem , tum humanarum , tum etiam divinarum rerum eruditionem , doctorum omnium consensione , necessariæ dijudicantur , mirum profectò est , quantum profeceris : nam , præterquam quod earundem non inglorius professor extitisti , hujusmodi non leve comparata supellectili , facile Tibi fuit ad eruditæ Antiquitatis , tum sacræ , tum profanæ , ac totius Philologiæ jucundissima , utilissimaque studia , iter dirigere . Hinc , & vetera , tum Græca , tum Latina Numismata , litterata Marmora , aliaque erudita id genus monumenta , à Te considerata , dijudicata , & eximiis ex omni

ni

ni litterarum genere refertis , Commentariis illustrata , undique cernuntur . Postularet hic quippe scribendi ratio , ut locupletissimorum testium loco , tua , hisce de rebus hucusque evulgata , volumina recenserem . At quotus quisque est , cui adhuc perspectum non sit , Te primùm Christianarum Antiquitatum studio addictum , illustre Opus de *Sacris Christianorum Balneis* evulgasse ? Sacri Ordinis Hierosolymitani historiæ conscribendæ designatum , laborem illum publica luce donasse , quo priscae ejusdem Ordinis leges , antiqua Liturgia , series Prælatorum Conventualis Ecclesiæ , & reliqua omnia , quæ ad Ordinis Presbyteros , eandemque Conventualem Ecclesiam pertinent , latissimè patent ? Non doctum , sed factum omninò , ad quævis abstrusiora , & salebrosa antiquitatis fragmenta rimanda , de Te sane prædicandum ab iis est , qui reliqua ingenii tui , luce donata , monumenta percurrant , *Observationes* nimirum in *Numismata Marci Aurelii Triumviri* , non pau-

cas illas , eruditione , & argumenti novitate , præstantissimas lucubrationes , de *Ufu præsertim umbellarum apud antiquos* , de *Cubistica saltatione Græcorum* de *Mensoribus Cereris Augustæ* , de *Singulari Mercurii sigillo* , & opus illud , multa laude dignissimum , *Monumenta Peloponnesia* inscriptum , quo luculenta enarratione , & miro Græcanicæ eruditionis apparatu , antiquiores , & abstrusiores Græcæ Inscriptiones Insularum Ægæi Maris , & Athenarum , a TE illustrantur , & explanantur . Hinc non mirum profecto est , si à BENEDICTO XIV. in omne ævum recolendæ memoriæ Pontifice Maximo , ingeniorum æquissimo æstimatore , Tibi tot , tantisque animi , ingeniique ornamentis instructo , imperatum fuerit , ut antiquitates nonnullas Bononienses interpretamento honestares . Hisce quidem præfidiis , & operibus , in proclivi Tibi fuit , in magnam omnium opinionem venire ; itaut , cum Galliæ , Germaniæque tractus , exactioris , ampliorisque cognitionis

tionis acquirendæ gratia, peragrare, in multos Eruditorum coetus, Academias appellatos, de quibus satis habeo, Regiam Parisiensem, Bisuntinam, & Jenensem, dumtaxat nominare, honorificè relatus fueris. Et, quod Tua demum non ultima laus est, in amorem, venerationemque Tui, non doctrinæ solum, eruditionisque præstantia, unumquemque traducis, sed multo etiam magis ea, qua naturà polles, comitate; cum qua semper miram vitæ integritatem adèò conjungere studes, ut, nè à religione officii, quod Clericalis Militia, vel Regulare exigit Institutum, declinare videaris, utque amplissimis, quæ sustines, muneribus, apprimè respondeas, somno & cuilibet corporis curationi, quæ a Canonum mente aliena haud est, horas detrahere plurimas consuefcis, ut eas ad foecundam, divitemque Tuam, omnigenæ eruditionis messëm augendam impendas. At quid plura? Spectatam satis virtutem, doctrinamque tuam, fateatur quisque necesse est, qui Te modò,

à SERENISSIMO HISPANIARUM INFANTE PHILIPPO, Litterariæ Reipublicæ Patrono optimo, bonarum artium providentissimo instauratore, & supra omnes retrò Principes sapientissimo, amplissimæ, lectissimæque Bibliothecæ Parmensi præpositum, & ad antiqua pulcherrima monumenta Urbis *Vellejæ*, quæ post tot seculorum intercapedinem, in hac temporum felicitate, tanto sub Principe, se è Terræ visceribus prodit, dilucidis explanationibus instruenda, deputatum animadvertat. Tuæ igitur sapientiæ amplitudini, tuæque insuper non vulgari humanitati, adscribas quæso, si hæc mea, qualiscumque sit, Dissertatio, amplissimo Tuo decorata NOMINE, in publico versetur: Quam quidem, ut obsidem perpetuæ in TE meæ observantiæ excipias, precor; & ad rem, ut promissa solvam, verba jam confero.

DIS-

IMRCAES·LAURELIO·COMMODO·M·PLAVTIO·QVINTILLO·COS

INITIALES	COLLECTI	SILVANI	AVRELIANI
CVRATORES·MAVREIUS· DEC·I	AVG·LIB·HILARVS· DEC·II	ET·COELIVS· DEC·III	MAGNVS· DEC·IIII
BORISTHENES·THR·VET	VITVLVS·MVR·VET	BARDOVS·PRET·TIR	CRYPTARIVS· DEC·IIII
CLONIVS·HOP·VET	DEMOSTHENES·MAVICAR	AE·MILIANVS·PRET·N	APRILVS·PACNIAR
CALLISTHENIS·THR·VET	FELICIANVS·RET·TIR	VERIVS·EVPORAS·	ZOSIMVS·THRS·P
ZOSIMVS·ESS·VET	SERVANDVS·RET·TIR	PRO·RODVS·PRET·TIR	
PLVTION·ESS·VET	IUVENIS·MVR·SP	AVRELIUS·FELICIANVS	
PERTINAX·PRET·VET	SILVANVS·PRET·TIR	AVRELIUS·FELIX	
CARPOPHORVS·MVR·VET	SILVANVS·PRET·TIR	ZOILVS·PACAN	
CRISPINVS·MVR·VET	SECUNDINVS·PROV·TIR	FLAVIVS·MARISCVS	
PARDVS·PROV·VET	ELEVTHER·THR·TIR	FLAVIVS·SANCTVS	
MILETVS·MVR·VET	PIRATA·VNCT	DIODORVS·PACAN	

FELICI·IMPERATORI·OMNIA·FELICIA·SALVO·COMMODO·FELIX·FAMILIA·
SILVANVM·AVGVSTVM·FAMILIA·RESTITVIT·DEDICANTE·
SEVERIANO·MAXIMO·PROCVRANTE·FELICITER·ORDINI·
Q·POTESTATIVM·Q·ET·CVLTIS·DOCIORIBVS·
CVRANTE·MARCO·AVRELIO·AVGVSTI·LIBERTO·EVPORAN·
MAXIME·COMMODIANE·ABIAS·PROPTIVM·CAESAREM·

DISSERTATIO.

I.

PERTISSIMUM enim est, rationem illam, quam in exponendo priore litterato lapide sibi proposuit eruditissimus Auctor *Commentarii de Gladiatorum Collegio*, sine ulla imminutione laudis, quam etiam in reliqua sui operis parte salvam esse *Vir.*

Clar., æquum est, jure meritòque commendabilem censi, & communi sapientum judicio ex eo potissimum respondere, quod ab *Epigraphe, sive nota Consulari*, quæ caput inscriptionis est, initium sumat ille, probè noscens, quod ex ea non minimum quandoque lucis cæteris rebus emergit. Quum igitur, eundem omninò ordinem servare, constituerimus, nè latum unguem ab eo discedamus, dissertationem hanc nostram sic aggredi liceat. Exorditur ille lapidis interpretationem à verbis illis initialibus:

IMP.CAES. L.AVRELIO COMMODO
M. PLAVTIO. QVINTILLO. COS.

At hic primùm omnium animadvertendum profecto esset, binas has Inscriptiones, quas *Commentarii Auctor* explanare conatus est, quarto ab Urbe lapide, extra Portam *Labicanam*, prope viam, redundante, ac plurimum disfluente ob copiam pluvialis aquæ, proximo rivulo, è terræ latebris *menfe Octobri anno MDCCCLV.* erutas fuisse; prout testatur *Piranesius*, ac-

cura-

curatissimus Romanarum Antiquitatum in ære sculptor, sive *incisor*, qui ita ad amissim, prout ipso in marmore jacent eas transcripsit, & in ære incisas, evulgandas curavit in sua Collectione, cui titulus *le Magnificenze di Roma tom. IV. tab. 57.* ut præmissum exemplar ab eadem Collectione mutuare omnino duxerimus.

II. Redeamus modò ad *Commentarii Auctorem*, &, discimus, ait, ex hacce marmoris epigraphe, annum inscriptionis hujusmodi esse ab *Ur. Con. DCCCCXXX.*, vulg. æræ *CLXXVII.*, & *M. Aurelii* Imperatoris *XVII.*, ex eo quia tunc temporis *Aurelius Commodus* cum *Quintillo* consulatum gessit. Quæ quidem annorum designatio respondet quoque anno *VII.* Pontificatus *Eleutherii*, *periodi Julianæ* 4890., *Olymp. 239. &c.* prout apud *Chronographos* legitur. Animadvertendum hic tamen est, quod, cum *Marcus Aurelius* pater *Commodi* nonnisi post mortem *Antonini Pii*, quæ ad annum 161. a *Chronographis* rejicitur, imperium suscepit, cuique patet, inscriptionis tempus referendum esse in annum *XVI. Imperii M. Aurelii*; si exactius supputentur, sive ad calculum revocentur, anni ab excessu *Antonini* decursi usque ad Consulatum *Commodi*, & *Quintilli*. Nos equidem haud latet, quod *Petavius*, insignis ille *Chronographus*, ab aliquibus carpitur, ex eo quia, ait *Joannes Christopharus de Jordan in secl. XI. Apparatus Chronologici ad Origines Slavicæ*, errorem calculi continuat, pro anno emortuali, *Antonini* nempe, ponens 161: attamen non desunt inter doctos viros, qui contrariæ huic sententiæ omnino non acquieverunt: *Sigonius* proinde, sive, ut rectius dicamus, illius continuator in *Fastis Consularibus*, designavit annum imperii *M. Aurelii* in Consulatu *Commodi* & *Quintilli* n. 16. 17. *Basnagius* etiam in *Annalibus Politico-Ecclesiasticis*, de eodem Consulatu verba faciens, se hæere demonstrat, & non habere quò se verteret, dum eundem numerum ibidem collocat 16. 17. imperii *M. Aurelii*. His positis, tantum sibi auctoritatis adsciscere quis poterit, definiendo, quod *Commodi* & *Quintilli* consulatus inciderit in annum *XVII. M. Aurelii*? Nec officit, quod *Muratorius* in *Annalibus Italiæ* eundemmet annum *XVII.* simpliciter designaverit, cum ex eo non sequitur, quod lis sub iudice adhuc non existat.

III. Se

III. Se discere, Auctor secundo loco animadvertit ex eodem lapide, quod primus sit ejusdem *Commodi* Consulatus: & id quippe nec alicujus indiget animadversione, nec Fastorum Consularium testimonio. Nam sponte sua patet, non alium, quam primum *Commodi* Consulatum fuisse, si præ oculis habeamus consuetudinem illam, jamdiu è tot numismatibus, & litteratis lapidibus comprobata, quam Romani in designandis cæteris post primum Consulatibus, ab aliquo initis, constantissimè retinuerunt, hoc est Cos. II. Cos. III. Qua de re, cum nostro in lapide non extet hujusmodi nota, percipere facillimum est, non secundum, non tertium &c. sed primum Consulatum à *Commodo* tunc temporis initum fuisse. Qui hujusmodi ità servatæ consuetudinis testimonium desiderat, facillè illud apud *Sigonium* reperiet; is enim in *Comment. de Fast. Conf.* de Consule anni CCXLV. hisce verbis loquitur: *iterum autem Consul Valerius scribitur, ut idem esse, qui priore anno fuit, intelligatur, notatur autem hoc modo II, sic enim est in nummis antiquis, & lapidibus maximè capitulinis qua de re scribit etiam Gellius lib. X., ubi numerum tertii Consulatus Cn. Pompei in Theatro tribus tantum lineis III. incisus significatum fuisse ait* :

IV. Qui quidem Commodus, si juxta tertiam Auctoris *Commentarii* animadversionem, innixam reverà auctoritati clarissimorum virorum, quos ipse recenset, & laudat quoque *Muratorius* in *Annalibus Italiæ*, prænomen *Marci* nonnisi post Patris obitum in ejus honorem assumpserit; credendum quoque est, quod illud *Lucii*, exculptum in lapide, de quo agitur, acceperit à *Lucio Vero*, *Marci Aurelii* fratre, & imperii collega, ante Consulatum suum defuncto. Nam & aliquando *Ælii* prænomen assumpsisse etiam eundem *Commodum* legimus, fortasse ex eo, quod *Ælius Hadrianus* adoptaverat *Antoninum Pium*, & hic *M. Aurelium* Patrem suum.

V. At verum omninò esse, quod *Commodus* prænomen *Marci* patris sui assumpserit nonnisi post illius mortem, & proindè in lapide illud *Lucii* insculptum fuerit, quisnè tutò affirmare poterit? Si fides, ut par est, habenda sit numismatibus *Musei Pisani*, olim *Corrarii*, ex tabula XXVIII. n. IV. pag. 82. habetur quoddam *Commodi* numisma, in quo legi-

legitur à parte antica *L. Ælius Commodus Augustus Pius Felix*, & a parte postica, *Herculi Romæ conditori Pontif. Max. Tribun. Potest. Conf. VII. Patri Patriæ*. Et ex eo comprobatur non modo *Herodiani* testimonium in *lib. 1. cap. 14.*; quod, nempe, eò vecordia, ac petulantia processit *Commodus*, ut paternum nomen repudiaret, ac pro *Commodo*, *Marci* filio *Herculem* se *Jovis* filium appellari jusserit, verum etiam ea de re *Lucii* prænomen ingratiam Patris aliquando deposuisse, illo *Marci* assumpto, iterumque primum recepisse, cum paternum repudiaverit. Et eò vel magis quisque cum hac nostra convenit sententia, si præ oculis habeat adnotationem illam, qua in laudato *Pisano* Museo illustratur Numisma *tab. 29. num. 4.* hisce potissimum verbis: *Marcus Aurelius Commodus Cæsar: ex hoc numismate, ubi Commodus adhuc Cæsar Marci prænomen gerit, constat ipsum Commodum, antequam Imperator esset, Lucii prænomine, quod antea tulerat, relicto, Marcum in gratiam Patris appellari, inscribique cepisse. Commodus è contra Imperator appellatus fuit, teste Lampridio, v. Kal. Decembr:, Pollione, iterum, & Apro Conf., anno nempe 176. vulgaris æræ. Vi-*vente igitur patre, & anno præcedenti illum inscriptionis nostræ, ex his omnibus supradictis affirmandum esset, *Marci* prænomen a *Commodo* assumptum fuisse. Neque vero quispian sibi in animum inducat, pro hac eadem idcirco nos esse sententia; cum nunquam rati fuerimus, in rebus illis, in quibus hariolatur plerumque, aliquid pro re certa in medium proferre: egimus id tantummodo, ut in propatulo esset, ullo unquam pacto axiomatum naturam induere haud posse omnes ferè, quæ in re antiquaria exhibentur, animadversiones: difficultates enim occurrunt plurimæ, & tantum per caliginem licet omnia intueri. Qui ulteriùs testimonium aliquod exoptaret, quo *Commodum* sui prioris Consulatus tempore aliquando nec *Marcum*, nec *Lucium*, appellatum fuisse, pateret, apud *Massejum* inveniet inter *varias Inscription. fol. 312. num. 5.* id ipsum, quod modò transcribimus.

D. D.
 SACERDOTI
 M. STLACCIO . RVFO
 DEDICAVIT . IIII. ID. APRIL.
 IMP. COMMODO . COS
 CVRANTE . HERMETE
 CONSERV.

VI. Ignoramus profecto, quomodo ex lapide, de quo agitur, discere quis quartò possit, *veram esse Pagii opinionem, contententis, circa idem tempus fuisse eidem Commodò Augusti nomen tributum*. Id enim in marmore non legitur: nec ex illius verbis id ipsum conicere quisque poterit. Imò exploratum satis, perspectumque non habemus, de quonam tempore loquatur *Commentarii Auctor*, de illo, nempe, inscriptionis, vel de illo post *Marci Aurelii* patris obitum. De primo id asserere, alienum profecto est, cum satis non constet: quoad alterum, *Pagii* opinio pro vero habenda non est, si fidem antiqua habeant monumenta. Hujusmodi enim *Augustea* dignitate, indubium est, ut nonnulli eruditorum affirmant, Commodum ornatum fuisse anno proximo priori suo Consulatu: *Scaliger* præ cæteris eam statuit chronologiam, fretus auctoritate *Chronic. Alexandrin.*; attamen *Samuel Basnagius*, in *vol. 2. suorum annalium pag. 163.*, contendit, immeritò illum egisse, ex eo quia in laudato chronico nulla ea de re mentio extat; imò animadvertit, nec etiam *Lampridii* verba de eodem *Commodo*, & cum Patre Imperator est appellatus *V. Kalend. Decemb. Pollione*, & *Apro Coss.*, de *Augustea dignitate* capienda esse; quia victoriæ alicujus occasione Patri, & filio, Imperatoris titulus datus fuit; & patet è verbis ejusdem *Lampridii*, cum Patre Imperator est appellatus, & triumphavit cum Patre &c. Qua de re ipse censet, ad annum sui prioris Consulatus, *Commodi* in Augustum creationem, esse revocandam, suamque sententiam tuetur inscriptione epistolæ *Aristidis de Smyrna*, horrendo terræmotu vastata: *Imp. Cæsari M. Aurelio Antonino Augusto*, & *Imp. Cæsari Aurelio Commодо Augusto*, *Ælius Aristides salutem*. Et demum addit, quod *Eusebius*, & *Smyrnæ* cladem, & *Commodi*

elevationem ad Augusti titulum eidem anno tribuat, quamvis perperam, illum fuisse, asserat annum xix. *Marci Aurelii*.

VII. Neque verò, ex eo, quod in inscriptione hac nostra nulla est mentio *Augustæ Commodi* dignitatis, affirmare quis jure potest, illum tunc temporis non fuisse *Augustum*, vel circa idem tempus fuisse. *Pagius* ipse ad ann. *Christi* 177. n. vi. nos docet occasione duorum *Commodi* nummorum, in quibus non dicitur Augustus, illum in multis nummis, postquam Augusteam dignitatem obtinuit, cufis, Augustum non appellari, sed, vel simpliciter, vel filium Augusti: affert proinde *Mediobarbi* nummum pag. 245., in quo legitur, *Commodum* Augustum non appellari; quamvis nummus ille cufus fuerit anno 180. Animadvertit ulterius, non *Commodum* solum, sed, & alios Augustos in nummis absque eo munere nominatos. Hinc se tandem intelligere ait, eum ante annum clxxviii. *Augustum* appellatum. Nos verò jure, meritòque intelligimus, quod, si de numismatibus id *Pagio* dicere licuit; idem asserere, abs re non erit, de lapidariis illis inscriptionibus, in quibus, prout est in nostra, tantum *Commodi* fit mentio, propterea quod, ejusdem Consulatu designato, rerum gestarum atas in posterum innotesceret; & nullum idcirco ex ea quis potest argumentum sumere, quod eadem dignitate fuerit, vel nè *Commodus* donatus.

VIII. De eadem Augustea dignitate, a *Commodo* assumpta, clarissimus ille *Gorius*, ultra vulgarem eruditorum aleam evehens, in *Museo Florentino* vol. 1. *Numismatum antiquorum* pag. 144. tab. xxxii. clas. 2., dum refert inscriptionem nummi. *M. Aurelius Antoninus Aug. L. Aurelius Commodus Augustus*, animadvertit, se suspicari, illum percussum fuisse anno Urb. Cond. dcccxxviii. *Christi* clxxv. quo, uti observat doctissimus *Pagius* ad *Annales Baronii* tom. 1. pag. 153., & nummi testantur, idem *Comodus* a Patre *Augustus* adpellatus est. Deindèque pag. 191. n. cxlviii. ad tab. xlix. n. 3. ait quoque, quod cum ex nummo, ibidem locato, appareat, *Commodum imberbem*, ac juvenili specie sculptum, Imperatorem vocatum, arguere licet, nummum eidem dedicatum fuisse labente an. ab Urb. Cond. dcccxxviii., *Christi* clxxv., quo a *M. Aurelio* parente suo *Augustus* dictus est. Ita & *Paulus Pedrusi* eruditissimus Auctor *Musei Farnesiani*, cum de

de *Commodo* sermonem instituit in *tab. xv. num. 3. pag. 314. vol. v.* hisce verbis adnotat, *che egli nella tenera età di 5. anni fu appellato Cesare da M. Aurelio suo Padre, nell' anno appunto novecento, e diciannove di Roma, quindi nel novecento, e ventotto fu decorato del sublime titolo d' Augusto, e munito del Potere Tribunizio. Et Pagius denique in Dissert. Hypatica, seu de Consulatibus Cæsareis cap. i. n. iv. part. i. etiam ait: Commodus anno Christi 166. Cæsar nominatus est, tum anno 175. Tribunitia potestate, ut ex nummis constat, donatus, anno sequenti Augustus a Patre dictus, ac anno 177. Consul ordinarius processit.*

IX. Quinto loco veram quoque esse *Muratorii* conjecturam, advertit *Commentarii Auctor*, idest *Quintillum* non *Quintilium* collegam *Commodi* appellatum fuisse. At *Muratorii* animadversio conjectura appellanda profecto non est, cum jam in omnibus *Fastis Consularibus*, ut ipsemet *Auctor* fatetur, *Quintillus* appelletur. *Gudianum* verò marmor cuiquam fucum facere nequit: nam satis inter eruditos constat, cujusnam sint naturæ nonnulla ejusdem marmora. Inter hujusmodi initiales animadversiones collocari sane ulterius poterat, quod *Commodus* in græcis aneis numismatibus, modò duplici $\mu\mu$, modò simplici *Komodos* scribitur, cum tamen *Kommodos* scribendus videatur, ut legitur *pag. 1204. n. 4. Dionis*, a *Reimaro* evulgati, & patet ex hac eadem inscriptione. Nec non etiam addere perfacile erat, ex ipsamet *epigraphæ* probari, quod in seculo secundo priori Consuli alter sine copula & subnectebatur; itaut jure, ad omnem vetustatem rimandam, scrutandamque, natus, ac reservatus, eruditissimus ille *Mazochius*, lapidem, a *Sponio* relatum in *miscellan. erudit. antiquitat. pag. 292.*, serò sculptum fuisse, ex eo suspicatur; prout alias recensendo conjecturas fusiùs ait in *cap. i. curar. poster. post Epistolam de Dedicazione sub Ascia*. Non deessent quippe & alia, quæ ex eodem titulo elicere quisque posset, si eandem servare methodum, in animo haberet. At quæ diximus, satis profecto sint.

X. ¶ Transit deinde laudatus *Commentarii Auctor* ad verba illa exponenda: INITIALES COLLEGI SILVANI

AVRELIANI . Et hic quoque patefit consuetudo illa antiquorum , in unum contrahendi i alterum in genitivis geminantibus ; cum , illum subtrahere consuevisse veteres in oratione , tum adstricta , tum soluta , testetur *Pitiscus* in *lexico* . Quod utique animadverteret , qui de aliquibus aliis litteris immutatis idem quoque alibi egisset . At ad semitam redeamus ; de Collegio , numini *Silvano* dicato , in lapide agi , ait ille , & hujusmodi Collegium , novum haud esse , comprobatur duabus inscriptionibus , quarum una legitur apud *Muratorium* p. 529. n. 5. , altera apud *Fabretum* pag. 20. de *columna Trajana* . Nec prima , nec altera tamen de Collegio *Silvano Aureliano* agit : hinc , vetustatem hujusmodi Collegii , quisque videt , è dictis inscriptionibus probari haud posse : nisi fortasse cum clariss. Auctoribus Operis , cui titulus *Marmora Taurinensia* , contendere velit , Collegium hoc nostrum unum , & idem fuisse cum iis , quæ in modò recensitis titulis leguntur , proindeque cum *Magno Collegio Larum* . Postquam enim illi , in *par. 1. de Silvano* sermonem instituentes , nos docent , de *Silvani Collegio* meminisse *Gruterum* , & *Muratorium* in *Inscript.* , & de *Collegio* itidem *Silvani* restituto singularem editam fuisse inscriptionem à *Massejo* in p. 25. *select. Antiq. Galliæ* (quam dabimus inferiùs) , demonstrare conantur , illud idem nuper memoratum in *Inscriptionibus Silvani Collegium* , unum idem fuisse cum *Larum Collegio* ; & hujusmodi conjecturam haud parum confirmari , autumant , ex alia , quæ apud *Gruterum* legitur , inscriptione , pag. 63. num. 1.

SILVANO . SACRVM . SOD. EIVS . ET . LARVM
DONVM . POSVIT . TIT. CLAVD. AVG. LIB
FORTVNATVS . A. CVRA . AMICORVM

ita ut , eos , qui *Collegio Larum* adscripti essent , vel sodalitas *Silvani* , & *Larum* quoque sodales clarissime in eadem inscriptione nuncupari , denique ostendant .

XI. Monumentum illud revera , quod hisce sequentibus verbis legitur apud *Monfauconium* , & *Muratorium* , qui & extare *Parisiis* apud *Monachos Benedictinos S. Germani* , ait in
pag.

pag. 182. num. 4. sui *Thesauri*, deindeque in appendice fol. MMXVII. class. 7. n. 2., ex autore libri de *Religione Gallo- rum* illud esse, adnotat, in *S. Mauri des Fosses*

COLLEGIVM
SILVANI . REST
ITVERVNT . M
AVRELIVS . AVG.
LIB. HILARVS
ET . MAGNVS . CRYPT
TARIVS . CVRATOR

ad lapidariam hanc nostram inscriptionem referendum est; ex eo quia, ut legenti patet, ibidem fit mentio de eodem *Aurelio Augusti Liberto Hilario, & Magno Cryptario Curat. Collegii Silvani Aureliani*.

XII. Ex hujusmodi monumento, a Clariss. Viris *Antonio Rivauteila, & Joh. Paulo Ricolvi* inter *Marmora Taurinensia*, *Dissertationibus*, & notis illustrata, necnon a præstantissimo *Mussejo* inter *Galliæ Antiquitates selectas Epist. XVIII.*, transcripto, ea adjecta notatione, nullum aliud, quod meminerim, religiosæ sodalitatis restitutæ mihi unquam monumentum occurrerat: lapides habes à *Romuleo solo* huc ad- vectos, occasionem nanciscitur *Commentarii Auctor, Muratorum* ex eo potissimum redarguendi, quia aliundè poterat colligere *Gladiatorum Collegium*, & odio ipsorum renuisse. Qua de re in medium profert Inscriptionem illam *Mutinensem*, quam exscripsit idem *Muratorius* in suo *Thesauro* p. 511. num. 3.

D. M.
Q. ALFIDIO
Q. L. HYLAE
VI. VIR . FORO . SEM
PRONII . COLLEGII . ARENA
RIORVM . ROMAE . NEGOT
IANTI . LANARIO
ALFIDIA . SEVERA . PA
TRI . PIENTISSIMO

necnon

necnon clariss. ejusdem viri animadversionem, laudato loco ad eam illustrandam exaratam, quæ sequens est: *Alfidius iste, Hyla negotians, sive negotiator lanarius, præterquam sevirum, hoc est Augustalem, egit Forosempronii, nunc Fossombro-ne, adscriptus etiam fuit Collegio Arenariorum Romæ. Quod Collegium nunc primum nobis innotescit. Nec heic designatos puta Arenarios, qui in Arena contra feras pugnabant, vilissimum hominum genus, sed quidem, qui materiam fabricis Romanis ministrabant. Arenarias Romanas Varro, Cicero, Vitruvius commemorat. Arenaria quoque appellata Cryptæ, in quibus priorum temporum Christiani fideles latitabant, & sepe liebantur, nunc le Catacombe, ut ex actis SS. Martyrum constat. Si inscriptio hæc ex Ligorio profecta fuisset, aliquis imposturam fortasse suspicatus fuisset, at Mutinæ integrum marmor visitur.*

XIII. Hanc equidem Adnotationem novo, ac inusitato more irridere studet, qui *Mutinensem* eundem lapidem referendum esse putat ad Gladiatorum Collegium, ferme ac *Muratorius*, tanquam *bonus Homerus* in ea conficienda dormitasset, & omnia commentitia, vix digna lucubratione anicularum dixisset. Peregrina, & magno studio conquistata, eidem videtur notio illa vocis *Arenariorum* loco *Arenæ fossorum*: at quia nonnulla urgent, ut lapis ille potius referatur ad *arenæ fossorum*, sive *Arenariorum* Collegium, quam ad Gladiatores, ideo hic tantisper immorandum est. Pro certo namque habetur, arenæ fodinas *arenarias* appellatas fuisse, Cicero pro *Cluentio* c. 12., *in arenarias quasdam perductus occiditur*, Vitruvius 2. 4. *non erunt arenaria, unde fodiatur*; ideoque, sub nomine *Arenariorum* intelligi, nihil vetat, *Arenarum fossores*. Et quemadmodum sub nomine *arena*, unde *arenarius* derivatur, non modo locus, in quo gladiatores decertabant, sed litus etiam venit, seu portus, ut apud *Virgilium* 1. *Æn.* *egressi optata potiuntur Troes arena*, forus, ut ex *Seneca*: *hoc ita habitum est, scholam quasi ludum, forum arenam*; item & quicumque alius locus, in quo pugnatur, *Florus* lib. 4. *prima Civilis belli arena Italia fuit*; apud *Plinium* *epist.* 12. *lib.* 6. sumitur quoque pro usu agendi, frequentato apud centum viros, hinc scribit, *itaque Vectio Prisco, quantum plurimum potuero, præstabo, præsertim in arena mea, hoc est apud centum-*

sum viros . Ita , & sub nomine *Arenariorum* , pro vero habendum haud est , quod semper , & omnino gladiatores intelligantur . Et revera , quamvis apud *Petronium* legatur , *quædam enim fœminæ sordibus calenti, nec libidinem concitant, nisi aut servos viderint harenarius aliquas accendit*, attamen in notis *Jos. Antonius Gonzall de Salas* animadvertit , *sunt etiam Venatores dicti Harenarii*. *Tertullianus* ipse in *lib. de spectaculis* gladiatores , juxta *la Cerda* in notis , *Arenarios* appellat (quamvis *Barræus* illos explicet fuisse , qui arenam deferebant in Amphitheatrum); in opere de *Pallio Arenarios* appellat illos , qui pueros elementa numerorum docebant .

XIV. Præterea , non ita facile sibi quisque blandiri debet , *Arenarios* eosdem fuisse , ac gladiatores , & eo vel magis , quia *Muratorius* in eadem recensita animadversione jam *Arenariorum* institutum apprimè exposuit verbis illis , *qui in Arena contra feras pugnabant* . Qui aliquantulum Romanæ Jurisprudentiæ volumina voverit , indubium assertio- nis nostræ vindicem se constituet : in *leg. 11. Cod. de inoffi- cioso testamento* legitur : *in arenam non damnato, sed su- sponte arenario constituto, legitimæ successiones integræ sunt, sicuti Civitas, & libertas manet; sed si testamentum parens ejus fecit, neque de inofficioso testamento accusatio, neque bonorum possessio ei competit; nam talem filium merito quis in- dignum sua successione judicat* . In *leg. si in Arenam Digest. de fugitivis* habetur , *si in arenam fugitivus Servus se dederit, ne isto quidem periculo discriminis vitæ tantum sibi irrogato, pote- statem domini evitare potest; nam divus Pius rescripsit, omnimo- do eos dominis suis reddere, sive ante pugnam ad Bestias, sive post pugnam, quoniam interdum aut pecunia interversa, aut commisso aliquo majore maleficio ad fugiendam inquisitionem, vel justitiam animadversionis in arenam se dare mallent, reddi eos oportet* . In *lib. XXI. tit. 2. Digest. de Ædilitio Edicto* altera lex extat , qua animadvertitur , *si quod mancipium ca- pitalem fraudem admiserit, mortis consciscendæ causa quid fe- cerit, inde arenam depugnandi causa ad Bestias intromissus fuerit, ea omnia in venditione pronunciant* . Item in *leg. 5. Digest. ad Senatusconsultum Trebellianum*, ut exponeret Ju- risconsultus , ad cujusvis personæ , etiam vilissimæ , hæredi- tatem adeundam , restituendamque fideicommissario , here-
dem

dem cogi posse, pro exemplo hujusmodi personæ collocat *Arenarium*, & *Meretricem*: sed & qui magna præditus est dignitate, vel auctoritate, arenarii, vel ejus mulieris, quæ corpore quæstum facit, hereditatem restituere cogetur. Et inter vilissimas personas, edocemur, fuisse, damnatos ad Bestias, ac illos, qui præter damnationem operas suas locaverant, ut cum Bestiis depugnarent; idcirco nec in testes adhibebantur, nisi præviis tormentis, ut ex lege ob carmen Dig. de Testibus §. si ea rei conditio sit: ubi harenarium testem, vel similem personam admittere cogimur, sine tormentis testimonio ejus credendum non est.

XV. Ex his omnibus supra recensitis Romanis legibus apparet luculentissime, qui sub *Arenariorum* nomine tunc temporis intelligebantur, & probatum aque remanet, an cum *Muratorio* vilissimum dicendum sit hujusmodi genus hominum. At fovet quoque sententiam hanc nostram distinctio illa, quæ apud *Apulejum* legitur lib. iv. *Metamorphoseon* n. 4., dum loquitur ille de munere gladiatorio, a quodam *Demochare* edito, *gladiatores isthinc famosæ manus, venatores illic probatæ pernicitatis, alibi noxii perdita securitate suis epulis bestiæ saginas instruentes*. E quibus fane verbis patet, ad exprimendos illos, qui cum bestiis pugnabant, circumlocutione *Apulejum* usum fuisse, fortasse quia proprium, vel peculiare nomen non habuissent veteres, vel undique notum non fuisset illud *Arenariorum* ab *Arena*, in qua cum bestiis pugnabant, desumptum. Itaut ex vocis penuria, ut de translationis *Cicero* in *de Oratore* ait, illam *Arenariorum* a veteribus adhibitam fuisse, non adeo male conjicere quis poterit, ad noxios illos, & cæteros cum bestiis pugnantes (*bestiarios* aliquando appellatos) indicandos.

XVI. Hinc est, quod eruditissimus ille *Corasius* in *Miscell. Jur. Civil. lib. 4. num. 9. cap. xxiv.* Athletarum species dum multifarias esse exponit, gladiatorum, nempe, qui cum gladiis pugnabant, deinde ait *arenarios*, fuisse, qui in arena cum bestiis colluctabantur, quos ideo *Jul. Capitol. in Antonino Philosopho bestiarios* vocat. Et magnus etiam censoriæ artis princeps *Isaacus Casaubonus* in notis ad *Capitolinum*, n. 29. idem profecto innuere videtur, cum ait, adde, quod non omnes, qui in harenam descendunt sunt harenarii; deinde

indeque prosequitur, *quis putat principe Marco harenariis ad honores fuisse aditum, erant enim definitionibus legum infames, & intestabiles.*

XVII. Ulterius in inscriptione *Ancyra*, quam exhibet *Muratorius in classe ix. pag. DCXLIII.*, apertissima patet distinctio inter gladiatores, & Arenarios; ibi enim legitur,

· · · · · ΘΗΡΟ
MAXIAN ΕΔΩΚΕΝ

· · · · · *Ferarum*
Pugnam dedit

ΠΥΚΤΑΚ ΚΑΙ ΜΟΝΟΜΑΧΟΥΣ
ΕΔΩΚΕΝ

Pugiles & gladiatores exhibuit

Idem sane discrimen in *Tacito* legitur *lib. 2. histor.*, cum ait, *cautum severè, nè equites Romani ludo, & arena polluerentur.* At ex *Tertulliano*, & *Symmacho*, nè plurimis aliis testimoniis utamur, veram, quam expressimus, notionem vocis *Arenariorum* repetere, non inutile est; primus enim in *lib. de habitu mulieris* arenæ atrocitates ad feras retulit, dum ait: *non ideo Circi terroribus, aut arenæ atrocitatibus, aut scenæ turpitudinibus, Christianos affici oportet, quia Deus & equum, & Pantheram, & vocem homini dedit.* Alter vero in *epist. 57. lib. 5. Venatores Arenarios* appellat: & ideo de venatoribus exhibendis *repeto postulatum, quo facilius tibi diligentiam geminata scripta sollicitent.* Dies muneris nostri tempori admovetur, cui largitas candidati sola non sufficit, si aptioribus harenariis deferatur; inepta est munificentia, quæ præstatur indignis. Quapropter quæso te, ut venatorum potissimos auctoritate judicis, & fratris amore concedas.

XVIII. Si secus *Arenariorum* vocis notio intelligenda esset, de gladiatoribus, nempe, ut nonnulli contendunt, id quoque sequeretur, quod juxta functionem, superius transcriptarum, præscriptum, universa penè Romana gens, plebs, nempe, Senatores, viri ac foemina infames fuissent, intestabiles, nullius fidei in testimonio dicendo.

D

Non

Non desunt enim illius ævi scriptores , qui indubium testimonium perhibent , illos omnes in arenam pugnandi causa descendisse ; en *Taciti* verba : *spectacula gladiatorum idem ille annus habuit pari magnificentia , ac priora , sed sæminarum , Senatorumque illustrium plures per arenam , sædatis sunt : in satyra VIII. n. 189. Juvenalis*

. Nec tamen ipsi
*Ignoscas populo : Populi frons durior hujus
 Qui sedet , & spectat trascurria Patriciorum .*

XIX. Quum verò gladiatores aliquando appellatos fuisse *Arenarios* , nobis aliquis objicere vellet , & prisce scriptoris testimonium in medium afferat , morâ profectò non indigemus , ut promptam , æque ac idoneam eidem responsionem reddamus , id nempe tribuendum esse libertati , quam sibi scriptores vindicarunt , tropis , & figuris utendi . Qua de re in litteratis lapidibus , è quibus , prout in comperto est , plusquam libris , res antiquaria juvari potest , *arenariorum* vox loco alterius , nempe , *gladiatorum* nusquam hactenus nobis occurrit ; immò potius in iis omnibus , quos in collectionibus data opera perlustravimus , consuetæ gladiatorum nomenclaturæ monumentum tantummodo extat . Hinc in illis legitur *munus gladiatorium* , *familia gladiatoria* : en ex *Jacobo Gutherio de Officiis domus Augustæ* lapis , qui auctoritatis loco hic à nobis transcribitur :

L. BOVIVS . L. F. CVR. PROCVR. LV
 DI . FAMIL. GLAD. CAESARIS
 ALEXANDRIÆ . AD . AEGIPTVM

ex Muratorio pag. cccxxxi. n. 3.

L. GRANIO . L. FIL
 TERENTINA . ROMANO
 M. IVLIVS . OLYMPVS . NEGO
 TIATOR . FAMILIÆ
 GLADIATORIÆ &c.

XX. Nec

XX. Nec in lapidibus modò , sed & in antiquorum etiam libris vocem illam *gladiatorum* usurpatam semper , & omnino cernimus . Qui enim præ manibus terit volumina *Ciceronis* , *Historiæ Augustæ* , ac cæterorum priscae ætatis scriptorum , res hujusmodi ignorare vix potest . In *Miloniana* *Cicero* , *gladiatores invisos habemus* , idem in *Tusculan.* , *crudele gladiatorum spectaculum* : & 1. de *Glor.* In *Tusculanum* mihi nunciabantur *gladiatorii sibili* : *Lampridius* in *Commodo* , *scurram denique* , & *gladiatorem se perfectum ostenderet* : *Seneca de Constantia sapientis* cap. 16. *queris quid inter duos intersit ? quod inter gladiatores fortissimos* ; *Apulejus in Metamorph. lib. iv. n. 10. cum irruptionis subitæ gladiatorum impetus* . *Aulus Gellius noct. Attic. lib. xii. cap. v. n. 4. , qualem fuisse accepimus ferum , quemdam in ludo Cæsaris gladiatorem* . Ita passim non alio nomine gladiatores designantur apud illos non modo , verum apud *Plinium secundum* in *epistolis* , *Capitolinum* , *Vopiscum* , *Svetonium* , *Tacitum* , *Valerium Maximum* , *Tertullianum* , *Cyprianum* , *Martialem* , *Statium* , *Plautum* , *Prudentium* , cæterosque illius ætatis scriptores , quorum auctoritates hic omnes referre , longum profectò esset .

XXI. Qui quidem Romani Scriptores solliciti semper fuerunt , ut non modo patrii sermonis , sed cujuslibet verbi vis , & proprietas , retineretur ; itaut vox aliqua a propria significatione in aliam absque necessitatis causa non vertetur . Et , si aliquando ab hac recesserunt regula , id utique evenit ex eo potissimum , ut alibi diximus , quod aliquibus sequi placuit vestigia Græcorum , a quibus nonnulla , immò quamplura Romani mutuati sunt : nam , teste eloquentiæ principe in *Bruto* cap. 17. *ornari orationem Græci putabant , si verborum immutationibus utantur* , quos appellant *τρόπος* . At in inscriptionibus id nunquam evenit , cum in eisdem obvia sit imago simplicissimi itili , ac sermonis persæpe idiotici ; idque , nemo erit , hisce in rebus versatus , qui affirmare ullo unquam pacto detrectaverit .

XXII. Accedit deinde , quod , prout *opus tectorium* tribus , ut ex *Vitruvio* legitur , constabat partibus , *albario* , nempe , quod sola calce fiebat , *arenato* , cui addebatur arena , & *marmorato* , in quo tusum marmor adhibebatur , &

proinde ab *Albario* operis hujusmodi Artifices *Albarii* appellabantur, qui recensentur in *Cod. Theodos.* & iidem sunt, ac *teſtores* a *Vulpiano*, aliisque appellati, vulgo nunc *ſtucatori*, juxta *Cl. Mazochii* animadverſionem in *de Dedicatio- ne ſub Aſcia* : ita nihil vetat, quin *Arenarii* artifices ab *Arenato* opere nuncuparentur, quando vel *Commentarii* *Au- dori*, vel cuilibet, vocis *Arenariorum*, loco *arenæ foſſorum*, interpretatio non arrideat; quamvis è libris Romani Juris argumentum præſtò ſit, hujusmodi *Arenæ foſſores* tunc temporis extitiſſe, ex ſervitute illa prædiorum ruſticorum, *arenæ fodiendæ*, de qua loquitur etiam *textus Inſtit. Imper. lib. 2. tit. 3. §. 2.*

XXIII. Ad *Muratorii* conjecturas, nunc opus eſt, ut accedamus; & ſi res non tam arbitrio, quam ratione, ut par eſt, judicetur, ſpernendæ quippe non ſunt. *Arenarios* enim ex viliffimo genere fuiſſe, ab omnibus probatur; ideoque *Quintus* ille *Alfidius Hila Negotiator Lana- rius*, & *Auguſtalis Foriſempronii*, arenarius utique eſſe non poterat. Et, ſi gladiator extitiſſet, ut contendunt, qui *Muratorii* ſententiæ adverſantur, arenariorum, hoc eſt *beſtiariorum*, notionem cum illa gladiatorum permiscendo, Collegium non *Arenariorum*, ſed apertiſſimè *gladiatorum* utique in lapide exculptum fuiſſet. Nam liquidò patet, cæterorum opificum Collegia undique in lapidibus designata inveniri earumdem artium nominibus, non autem verbis translatis, prout eſſet illud *Arenariorum*. Et eo vel magis inter gladiatores accenſendus haud eſt *Q. Alfidius*; quia in antiquis quibuſque marmoribus nunquam occurrit hujusmodi Collegii *gladiatorum* memoria, ſed tantum *familiæ gladiatoriae*, ut alibi dictum eſt. Accedit quoque, ex *Pitiſco* haberi, quod *Auguſtales* in ſuis Civitatibus, coloniis, aut municipiis, erant honeſti ordinis ſupra plebem; & populi tenuitatem; hinc in lapidibus legitur, *Ordo Decurionum, Auguſtaliū, & Plebs univerſa*. Nec tantum ſibi auctoritatis tribuere quiſque poteſt ad ſubvertendam *Muratorii* ſententiam, ex eo quod apud *Fabrettum* in quadam inſcriptione gladiatoria inveniatur *C. Alfidius Tiro*: non ita facile eſt, hujusmodi familiæ *Alfidiae* genealogiam conſeſtim texere, proindeque nemo teſtari poteſt, hunc *C. Alfidium*

fidium ex eadem *Q. Alfidii* familia fuisse, tanquam si unica hæc sanè prænobilis familia *Alfidia* Romano in Imperio fuisset. En, si quispiam de alio *Alfidio* monumentum exoptet, *Lapis Lugdunensis* apud *Massejum* inter *Inscriptiones varias* fol. 416.

. C. ALFIDIO
 GALLO . PACC.
 PROVINCIAE MACEDONIAE
 RIVIAE . TIBVRTIN. VALER.
 LEG. LEG. PROVINCIAE. CRETAE. ET. CYRENA
 RVM LEG. AQVITANIAE VII. VIRO EPVLON
 SODALI . H. . . . CIVITAS
 LEMOVIC.

apud *Monfauconium* vol. 5. part. 1. *Antiquitatum Romanarum* tab. LXXI. pag. 90. altera, quæ sequens est, inscriptio legitur:

DIS MANIBVS
 C. ALFIDIO CALIPPO
 QVI . VIXIT . ANN. LVIII
 ET . C. ALFIDIO
 TRIUMPHALI & FIL
 VIXIT . ANN. XII. M. VIII. D. XV.
 ALFIDIA . IRENE &.

XXIV. At joco hic sinamus, non autem reapse, gladiatores ab aliquibus appellari *Arenarios*; statim illi, ut *Mutinsensem* lapidem, spreta *Muratorii* sententia, ad illum, de quo agitur, referant, vilissimum quoque genus gladiatores fuisse, vetant asserere: & unde unde hæc gladiatorum præstantia, & nobilitas desumenda? iisdem argumenta quippe non desunt, quorum primum, ac præcipuum, desumunt ab honore, in quo erant apud *Commodum* Imperatorem, quem non puduit, gladiatoris habitu in publicum se prodire, & ob id *Herculem*, & *Paulum* (qui gladiator famosissimus fuerat) appellari. Revera nihil festivius dici potest: comparare hic tantisper liceat res nostras cum antiquis;

tiquis; scurræ apud Principes in honore aliquando fuerunt, idcirco inter honoratos cives quisne illos adnumerabit? personati homines, vulgari appellati idiomate *Pulcinelli* nonnè gratissimi non modo populo, sed cuique personarum generi sunt? itaut Bacchanalium tempore, illorum induti habitu, procedere nobiles quoque viri non dedignantur: igitur & deinceps habendi non inter vilissimum hominum genus, sed inter honoratissimum nedum illi, verum & ceteri socii, histriones nempe, quibus nemo non delectatur? Satis enim est probare, quod *Commodus* illos in honore habuit, ut magis cuiquam, Romanæ Historiæ perito, persuasum sit, non modo ex fæce, sed ex infimâ, populi, gladiatoriam familiam conflatam fuisse. Anne *Commodus* unus fuit ex Imperatoribus illis, qui Romanam Rempublicam cum laude rexerint? Audiamus enim, quæ de eo nobis exhibet ex *Capitolino*, & *Lampridio*, *Henricus Brenemannus de Fatis calumniatorum sub Impp. ast vero Commodus Marci Antonii filius, & successor, his moribus fuit, ut nullus lanista, nullus scenicus, nullus harenarius, nullus postremò ex omnium dedecorum colluvie concretus, jamque a pueritia adeo patri dispar, ut multi spurium dicerent: ejusdemque Commodi ortum, vitam, & interitum, nemo tam apte brevibus complexus est verbis, quam Aufonius in Cæsaribus.*

*Commodus insequitur pugnis maculosis arenæ
Threidico princeps bella movens gladio,
Eliso tandem persolvens gutture pœnas,
Criminibus fessus Matris adulterium.*

Adeo demum damnabilis fuit illius vivendi ratio, ut nomen quoque suum ex omnibus, tum privatis, tum publicis monumentis eradendum *Gingius Severus in Senatu censuit*; ex *Lampridio* ita scripsit post alios *Massejus in Museo Veronensi pag. 1003.*

XXV. Parum profecto aberat, quin hic animadvertere prætermitteremus, quod quemadmodum verum est, *Commodum* ipsum appellatum fuisse *Paulum*, eundemque *Paulum* famolissimum gladiatorem extitisse, ut in Commentario legi-

legitur; ita verissimum fortasse erit, gladiatores haud ignobile hominum genus fuisse. In codice enim *Palatino Historiæ Ælii Lampridii* loco verbi *Paulus* extat *Palus*; & ita legendum jundiū ex *Dione* docuerunt doctissimi viri, ait *Claudius Salmasius in notis n. 34*. Qui quidem præstantissimus auctor assensum quoque præstare haud potuit iis, qui, *palum* contendebant, dictum fuisse *Commodum* ex nomine cujusdam gladiatoris, jam defuncti; ex eo quia, *Lampridius*, sive ex *Dione*, sive ex alio id excerpserit, non fuit veritus Græcum pressius sequi, & proindè ex *πρωτόπαλῳ σεκουτόρων*, ut legitur apud *Dionem*, vertit ille, *Palus primus secutorum*. Hinc *Hermannus Samuel Reimarius* in novissima *Dionis* editione *Hamburgensi* adnotat, quod *palus* à *πάλη* luctatore, seu pugnatore dictus sit, & quemadmodum *αυτίπαλῳ* adversarius, *ισυπαλῳ* æqualibus viribus pugnans, ita *πρωτόπαλῳ σεκουτόρων* præcipuus puginator secutorum intelligendus sit, ut *Lampridius* ab imperitia omnino liber evadat, & explicatio *Dionis* lectioni non sollicitatæ probe conveniat.

XXVI. Videndum modo restat, quotquot sint, qui gladiatores vilissimum genus fuisse, nobis haud ostendant. *Pignorius de Servis* ait, *reliqui sunt Artifices, è quibus Dominus voluptatem modo consequi, sed & lucrum facere, operas eorum locando, consueverat, gladiatores, agitatores &c.* At ad priscae ætatis scriptores gradum revocemus; *Asconius* in argumento ad *Milonianam*, *sequebatur*, ait, *magnum servorum agmen, inter quos gladiatores quoque erant.* *Juvenalis* verò *sat. 8. vers. 200.* aptissimè ad rem facit, dum *sugillat*, ut legitur inter *notas variorum*, insignis nobilitatis Romanæ dedecus, ac palmarem infamiam; ex eo quod nobiles viri non in scenis tantum, & theatris, histriones, & mimos gererent, verum etiam in arena gladiatoria se exercerent, atque ex infami illa exercitatione gloriam aucuparentur, juxta *Galliachum in dissert. de Gladiatoribus*: en verba *Juvenalis*.

*Dedecus Urbis habes: nec myrmillonis in armis
Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce supina,
Nec galea faciem abscondit.*

& in

& in *Satyr. 11. vers. 143.* eosdem nobiles redarguendo, quod honesta deposita toga, tanquam infames (*Brittanicus* adnotat) tunica uterentur, & gladiatores essent, exponit, turpius esse hoc monitrum, quam illud, de quo paulo ante verba fecerat, virum, nempe, viro nubendi:

*Vicit & hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi,
Lustravitque fuga mediam gladiator arenam.*

Quid plura? idem *Juvenalis* in *Satyr. vi. vers. 216.*, cum, nec vilissimis hominibus interdictum esse, asserat, testamentum constituere, illos enumerando, lenones recenset, & lanitas, iisque adjicit & gladiatores.

*Testandi cum sit lenonibus, atque lanistis
Libertas, & juris idem contingat arenæ.*

Ostendit quoque nobis *Cicero* in *Verr. 5. cap. 62.* gladiatores longè inferiores scurris fuisse, qui se *scurram improbissimum existimari vult*, qui à scurris potius gladiator, quam *scurra appellatus sit*. *Prudentius lib. 2. adversus Symmachum.*

*Jam solis contenta feris infamis arena
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.*

& in *lib. 2.* contra eundem, dum exemplum affert hominis præstantissimi, & è contrario vilissimi, ait,

*Non nego communem cunctis viventibus usum
· · · · · nec alter
· · · · · Ore Sacerdotis, quam Myrmillonis
Anhelat spiritus.*

Quintilianus in *Declamatione 1x. pro filio contra Patrem*, ita ait: *Gladiator fuit, quare amicus illius fuisti?* appellat quoque arma gladiatorum *servilia*, eorumque mortem *ignominiosam*; deinde, *noli me æstimare mea fortuna pater, non habeo gladiatoris animum*; ac demum, *illa certum habeo, ex-*
pectas,

*pectas, ut dicam, morabar inter sacrilegos, incendiarios, & quæ gladiatoribus una laus est, homicidas inclusos turpiore custodia, & sordido cellarum situ. Verba illa Terentii act. 5. scen. 7. vers. 71. in Phormione: Gladiatorio animo ad me affe-
 rant viam cum explanare conatur Joannes Fridericus Gronovius in notis, editis Oxonii 1750. pag. 215. num. 54., ait, hoc est animo plane desperato & ipsa voce gladiator pro convitio utebantur in homines audaces, & facinorosos; addit postremo ad suam sententiam firmandam verba Cicer. in Philipp. 2. cap. 29. Proficiscitur in Hispaniam Cæsar, ne tu quidem sequeris, tam bonus gladiator rudem tam citò accepisti? & nos monet, quod honestius dixisset, tam bonus miles, tam citò vacationem accepisti, sed voluit conviciari. Ita passim apud Auctores omnes præstantia illa gladiatorum, de qua fit sermo in sæpius laudato Commentario, celebratur, & vilissima, vel potius nequissima, eorumdem qualitas describitur.*

XXVII. Nec refert quicquam, quod labes hujusmodi gladiatorum procedente tempore infecit etiam equites, & senatores, ut alibi innuimus; & idcirco gladiatores vilissimum genus hominum non fuisse, dicendum sit: nam alii Principibus rem gratam facturi, aliique bonorum omnium naufragio tandem ad gladiatoriam, velut ad portum, desperatione rerum appellebant, refert Nicolaus Galliachus ex Seneca, qui aspice, inquit, illos juvenes, quos è nobilissimis domibus in arenam luxuria conjecit: ex Tacito de Nerone habetur *Annal. lib. xiv.*, notos equites Romanos arene promittere subegit donis ingentibus, nisi quod merces ab eo, qui jubere, potest, vim necessitatis affert. Et etiamsi dicere velimus, id sponte sua ob solam animi voluptatem, nec Principis imperio, nec necessitate cogente; ab hujusmodi personis actum fuisse; nihil omnino officere, quisque dijudicabit, cum præ oculis habuerit ea, quæ modo transcribimus Tertulliani verba de Spectaculis n. 22., quadrigarios scenicos, Xisticos, Arenarios illos amantissimos, quibus viri animas, feminae, aut illi etiam corpora substernunt, propter quos in ea committunt, quæ reprehendunt; ex eadem arte, quam magnificiunt, deponunt, immo manifestè damnant ignominia, & capitis minutione, arcentes curia, rostris, senatu, equite,

cæterisque honoribus omnibus simul, ac ornamentis quibusdam. Quanta perversitas! amant, quos multant, depreciant, quos probant, artem magnificant, artificem notant. Florus etiam lib. 2. de gestis Romanorum cap. xix. artis gladiatoriae turpitudinem descripsit, cum ait, *hactenus populus Romanus pulcher, egregius, sanctus, atque magnificus, reliqua secula, ut grandia æque, ita vel magis turbida, & sæda...* quippe qui *Fugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis, atque Germanicis, quibus cælum ipsum gloria ascendit, Gracchanas, Drusianasque cædes, ad hæc servilia bella miscuerunt, & ne quid turpitudini desit, gladiatoria.* Ex recentioribus audiamus Borellum in de Magistrat. edictis lib. 2. cap. 8. num. 63. 64. dum verò *Mercurialis* dicit, ipsum autumare etiam viros Nobiles & graves eodem gladiatoris munere functos, quia Commodus, ac alii, ut *Lentulus Capuæ, qui gladiatores alebat, & C. Terentius Lucanus* 30. gladiatorum paria per triduum in foro exhibuerit, ex *Plinio lib. 35. cap. 2.* non accedo ejus opinioni, ex quo etsi Commodus id fecit, tamen illi vitio tributum fuit, sic alere, & exhibere gladiatores non est digladiari.

XXVIII. Oportet nunc, ut gradum faciamus ad cætera, quæ arbitrio suo *Commentarii* Auctor è *Muratorii* sententia infert. *Muratorius* enim, tantummodo vilissimum genus hominum arenarios fuisse, ait; & ille prosequitur, igitur, & Collegio indignum esse, censuit; fortasse an in mentem aliquando *Muratorio* venerit, palam asserere, nescimus: at nobis, inficiari haud possumus, utique nunc in mentem cadit. Et primùm nihil officit, quod Collegia illa *Ambubajarum*, quæ apud *Horatium* leguntur, in medium proferantur, ut pateat omnibus, vilissimorum quoque hominum Collegia extitisse. Nam præter id quod non satis constet, quid sibi velit *Ambubajarum* vox, cum non una tantum in sententia conveniant *Venusini* Poetæ interpretes; hinc *Lambinus* ait, ego *ambubajas non mulieres, sed ἀνδρας, idest tibi- cines quosdam barbaros, aut certè à barbara voce AMBUB, quæ tibiam significat, appellatos esse dico; Petrus Gualterius Chabotius* adnotat, quod Grammatici non mediocriter laborant de ratione hujus vocis afferenda, quamobrem ita nominetur. Collegii nomen a Poetis interdum usurpatur pro deli- gnanda

gnanda multitudine , seu copia aliqua personarum , & aliquando pro conventiculo eorum , qui circa idem studium versantur , ut animadvertit *Ascensius* in *Horatium* . Ita & *Apulejus* lib.4. de *Asino Aureo* hisce verbis , *nec paucos fortissimi Collegii solers species ad munus obeundum arreixerat* , de latronum Collegio loquitur ; in lib. vi. de iisdem latronibus ait quoque , *nec sectæ Collegii* . Hinc *Beroaldus* in *Commentariis* recte animadvertit , *Collegium intelligit latrocinale , cujus secta , & decreta , nil aliud sunt , quam nefas , & scævitia , sanguinantesque sententiæ* . Sub nomine vero Collegiorum , quæ priscis Romæ temporibus extiterunt , intelligimus coitiones illas solemnes , & publicas , quibus præsertim publica auctoritas accessit , & communis utilitas conjuncta fuit . Quædam enim fuisse illicita Collegia , non negamus , at ea collegiorum numero , quisnam fateri poterit , esse adnumeranda ? ex *Sigonio* in vol.2. verba *Asconii* in *Cornelianam* habentur , *frequenter , nempe , cætus factioꝝ hominum sine publica auctoritate nullo publico fiebant , propter postea Collegia SenatusConsultis , & legibus publicis sunt sublata , præter atque certa , quæ utilitas Civitatis desiderasset , ut fabrorum &c.*

XXIX. Et ulterius , quamvis nos haud lateat , a doctis-viris non omnino probari nostratium rerum cum antiquis collationem ; attamen , quia non in rebus omnibus id verum esse , edocemur , libenter hic pedem ad hæc nostra tempora convertimus , ut magis firma nostra pateat sententia . Sodalitates , indubium est , quod apud nos existent , vulgo *Compagnie* dictæ , quæque fortasse non absimiles sunt Collegiis *Opificum* , *Numinis Augusti* , *Collibertorum Dei Silvani* , *Æsculapii &c.* , quorum mentio occurrit in antiquitatum Romanarum monumentis . Sub eodem vulgari nomine , *Compagnie* , appellantur illæ *Histrionum* , quæ Romam quotnis , & alibi , se conferre solent ad fabulas , in theatris agendas . Hisce nostris temporibus satis profectò constat , quantum hæ ab illis distent : at si labente tempore , quæ res modò vigent , posterorum subtrahantur aspectu , assurget ne fortasse , qui abdita rerum monstrare velit , & ex hac , quam hodie retinent , nomenclatura , *Histriones* , audebit ne contendere , ut cæteros , vel opifices , vel sacris peculiariter addi-

ctos, sodalitium habuisse? *Apulejus in lib.3. de Asin. Aur.*, cum sui ipsius in asinum fabulosam immutationis historiam recenset, ait *dumque de insolentia Collegarum meorum mecum cogito*, Collegas suos vocat jumenta, asinum nempe & equum, tanquam in eodem magisterio confociatos; dicendum idcirco esset, Asinos, & cætera Jumenta, Collegium aliquando constituisse.

XXX. Age nunc ad veritatem magis referamus animum. Quæ semper & ubique familia gladiatorum appellata reperitur, ex eo quia, vel ex servis, vel ex libertis, quibus omnibus *familia* nomen dabatur, conflata potissimum erat coitio, nil mirum, quod sub *Commodi* auspiciis gloriosum Collegii nomen usurpaverit, nec deinde inter innumeras, quas hac nostra ætate habemus, inscriptiones, de hujusmodi Collegio exigua mentio appareat. Dolendum quoque non est, quod ætas historiam *Maximi* non tulerit, & idcirco *Commodi* gesta delitescant, gladiatorumque Collegii memoria interciderit: nam de historia *Marii Maximi Muratorius* etiam ait, eam injuriâ temporum deperditam fuisse; at non inficiatur, illam tempore *Lampridii* extitisse; quæ de re saltem ab eodem *Lampridio* posteris hujus Collegii memoria demandata fuisset. Ex his omnibus, usque adhuc recensitis, fateri unusquisque optima ratione potest, coitionem hanc, *Dei Silvani* cultricem, Collegii nomine appellatam, *familiam gladiatorum Commodi* fuisse: & quemadmodum hic & *Herculis* nomen usurpabat, immò *Herculem* pingi, fingi, se voluit, ut *Lipsius* ait *Saturn-lib.2.cap.23.*, quia gladiator; ita & illam, vel Principis jussu, vel, ut ejusdem genio indulgeret, Collegii nomen usurpare non puduit. Nemo est, qui ignoret, ejus demæntiæ fuerit *Commodus*: teste *Lampridio*, *Capitolinus* inquit, *Urbem Romanam Coloniam Commodianam vocari voluit*; in nummis se *Herculem Romæ conditorem* declaravit, ut legitur apud *Mishaelem Angelum Causeum in Thesaur. eruditæ antiquitatis vol.1. pag.20. tab.28.*, qui etiam ex eodem *Lampridio* transcribit, *quod accepit statuas in Herculis habitu, eique immolatum est, ut Deo*. Mirum proinde fortasse non erit, quod gladiatorum turba tunc temporis sub Collegii nomine in lucem prodierit, non tamen cum designatione *gladiatorum*, sed numinis *Silvani*,

XXXI. Et quia nobis quoque innotescit, alicubi ex-
 stare inscriptionem aliquam, qua apparet, Collegia quædam
 non opificum appellationem habuisse, prout illa *fabrorum*,
aurigariorum, *carpentariorum*, sed alicujus numinis, prout
 est præsertim Collegium *Æsculapii*, de quo agitur in *sect. 2.*
artic. xi. Miscellan. eruditæ antiquitat. Sponii. At ea ad res
 sacras Romanorum referuntur; & proinde ibidem animad-
 vertitur, quod dictum Collegium *societas erat lx. hominum*,
quæ certis anni diebus eam ædiculam confrequentare, in ea-
que sacrificare, & epulari solebat. Eapropter non omninò
 spernenda occurrit conjectura, quod societas hæc gladiato-
 rum non ipsam gladiatoriam artem respiciebat, sed tantum-
 modò *Silvani* cultrix fuerit: itaut gladiatores illi, in ea de-
 scripti, religionis causâ congregiebantur ad numinis *Silva-*
ni majestatem colendam. Et idcirco inter Collegia, quæ pro
 artibus exercendis, ritèque servandis, usque & a *Numa* Re-
 ge instituta fuerunt, Collegium hoc *Silvani*, quod contra
 mentem auctoris litterati lapidis, de quo agitur, specioso
gladiatorum titulo appellatur, recensendum haud est.

XXXII. Quæ quidem omnia, superiùs exposita, ne-
 queunt non luculentè prodere, quod satis aptè demon-
 strari non potest, gladiatores revera artifices fuisse, vel ex
chronic. Alexandrin., vel ex *Paneg.* incerti auctoris ad *Con-*
stantinum, quia ibidem *Artifices* appellantur, & potissimum
 in dicto *Panegy.* edito, ac recognito inter alios nonnul-
 los a *Paulo Navio*, *gaudere cuncti spectaculorum mora*, &
familiaribus sibi artificibus ob hoc solum favere, quod te-
præsentem certarent. Præter id enim, quod ex Auctore eruditif-
 simarum *Observationum rei litterariæ*, edit. *Veronæ 1739.*
vol. 4. pag. 84. habetur, nempe, *il nome di Artesfici pare che*
si usasse talvolta per tutti gli operatori ne' Spettacoli, così
dal contesto presso Festo, ove si dice, che i Romani non se
servirono da principio di Artesfici, ma, che quando comin-
ciarono a celebrar giuochi, allora dalle Città Etrusche gli
prefero. Verbum *Artifex*, ecquis ignorat, quod tam latè
 pateat, ut non modo pro eo, qui artem aliquam exercent,
 sumatur, verum pro sciente, & perito, ac etiam pro aucto-
 re rei alicujus? Non idcirco, cum legimus apud *Ciceronem*
 de

de *Univerf. cap. 3. Deum Artificem Mundi*, apud *Lampridium de Commod*, jam in his *Artifex*, quæ *stationis Imperatoricæ non erant*, & omnipotentem Deum, & Imperatorem Commodum, inter Artifices accensere possumus. Sub nomine Artificum, unicuique satis exploratum est, semper, ac primario loco illos venisse, qui non voluptatis tantum, ut histriones, & fortasse etiam gladiatores, sed utilitatis artifices sunt, artem, nempe, exercent, qua omnis Respublica juvatur, prout fuerunt *futores, carpentarii, tignuarii*, & cætera opificum genera, quæ humanæ vitæ commoda respiciunt.

XXXIII. Nec opus est, ut ea de re interpretatio detrectetur *Budæi, & Pancirolli* ad fragmentum *Tarruntini Paterni*, (quod *Dionysius Gothofredus T. Aruntenum*, fortè legendum putat, nescimus tamen, num rectè, vel nè; cum nullam exhibeat auctoritatem) *de re militari*, transcriptum in *leg. vi. Dig: de Jure Immunitatis*. In ea enim legitur, quibusdam aliquam vacationem ob munerum graviorum conditionem tribuendam esse; & postquam adnotantur nonnulli, militiæ servitiis addicti, recensentur deindè *gladiatores, aquilices, venatores &c.* Clarissimi viri modò laudati, vocem *gladiatores* interpretantur *gladiorum artifices*: Hinc *Gulielmus Budæus* præsertim in *annot. ad Pandectas* ait, *gladiatores hic, si verbum mendosum non est non μνομαχοι sunt sed μαχαρονοιοι, hoc est gladiarii, & telorum artifices*. Et, si *Commentarii* Auctor, vel quivis alius, ut suam tueatur sententiam, id nobis, vel cuilibet, ob oculos proponat, interpretes non omnes in eam convenire interpretationem; libenter reponimus, quod donec, & quousque, qui sint, non laudabit, liberè, & confidentissimè asserimus, neminem unquam fore inter tot, quibus jurisprudentia nostra abundat, interpretes, qui *gladiatores* ibi *μνομαχοι*, non *gladiorum artifices*, fuisse contendat, dummodò tamen aliquam exceptionem non patiat, tenebrosissimi, nempe, illius ævi, in quo ignoratio rerum non adhuc exulabat. Nemo erit, inquam, qui gladiatoribus, hoc est in ludo pugnantibus, affirmet, immunitatem munerum tributam fuisse: secus enim, jure gentem omnem, cujuscumque qualitatis extitisset, immunitate donatam fuisse, dice-

dicere libenter quisque poterit. At agnoscat, si quis in animo habeat, ex eadem lege *Venatores* immunes censerī; nec tamen ea sub voce, vel ferarum, vel avium venatores, cum satis constet ex *leg. Venatoribus Cod. de excusation. Artificum*, quod iisdem *immunitas ob hanc professionem nullo jure concessa probari potest*, sed *Venatores* illos intelligi, quibus Romana militia erat instructa. Si verò præter *Budæum*, & *Pancirolum*, aliud quis exoptaret pro interpretatione, de qua agitur, testimonium; ex interpretibus juridicis addimus *Gothofredum* superiùs laudatum, ex aliis verò, & præsertim ex iis, qui de gladiatoribus data opera differuerunt, exhibemus *Lipsum*, qui i. *Saturnaliū* 7. fatetur, *ibi gladiatoris vocabulum propriè usurpārī, sed parum usitate*. Prout igitur tot summi viri se acquieverunt, ita & potest quilibet, se quiescere in tam, ut ajunt, *inusitata vocis illius significatione*. Nec sane opus est, sapientissimi *Gothofredi* sententiam idcirco omnino contemnere: ille enim asseruit, in dicta lege agi de re militari, & militares proindè artifices in ea contineri; prout revera est, & *Pancirolus* ipse in *de Corporibus Opificum* fatetur, tantummodo animadvertens, quosdam dicta in lege numerari, qui artifices sunt, quosdam vero qui non sunt, attamen omnes militiæ usui addictos. Hinc, si *Commentarii* Auctori videatur, legem jam dictam ad omnia generatim artificum corpora respexisse, argumento *leg. 16. Cod. Theodof. & tot. tit. Codicis Justiniani de excusat. Artificum*, cuicumque, has omnes leges cum illa conferenti, planè non liquet: & sufficit etiam, quod titulus obtet, quod ea, nempe, a libro *Paterni de Re Militari* desumpta sit.

XXXIV. Nec refert, quod aliquando gladiatores militiæ adhibiti fuerint, vel in prælio depugnaverint, proindeque in medium producantur *Tacitus in Annal. & in Historia, ac Capitolin. in M. Aurelio*: nam datur necessitati venia, necessitas impulit quippe Romanos, ut illis uterentur tunc temporis. Apud eundem *Tacitum* idcirco legitur *hist. lib. iii.*, cum gladiatoribus urbanam etiam cohortem in auxilium datam fuisse. Et ex eo desumendum haud est, illos tamquam militares artifices immunitate donatos fuisse: quod magis firmari censemus, cum in eodem

dem *Tacito histor. lib. ii.* legamus verba illa , *ut deforme insuper auxilium duomillia gladiatorum* . Hæc omnia ex *Tacito* liquent . Ex *Capitolino* verò in *M. Aurelio* habetur , instante adhuc pestilentia , non gladiatores tantum , sed & servos illum ad militiam parasse , quos *voluntarios* appellavit , & *latrones* etiam *Dalmatiæ* , atque *Dardaniæ* milites fecisse , armavisse & *Diogmitas* , emisse Germanorum auxilia contra Germanos , & omni diligentia paravisse legiones ad *Germanicum* , & *Marcomannicum* bellum , & demum autionem fecisse rerum aulicarum in *foro Trajani* ; & præter vestes , & pocula , & vasa aulica , etiam signa cum tabulis magnorum artificum vendidisse . Ex his igitur cui non innotescit , necessitate cogente Gladiatores Militares fuisse ; & eapropter in libris veterum de *re militari* nullam eorundem mentionem fieri , cum agitur de legitima exercitus ordinatione .

XXXV. Inusitatam denique , si ille asserat , esse vocis huiusmodi *gladiatoris* notionem pro *gladiorum fabris* , ex eo quod *gladiatores* in libris veterum dicantur , qui pugnant in ludis ; quid sanè diceret , si vocem *gladiatoribus* pro tempore eo , quo certarent gladiatores , elegantè usurpatam fuisse ex *Asin. ad Ciceronem lib. 10. ep. 32.* animadverteret ? quid , si *gladiatorem* pro sicario apud *Ciceronem* expressum recognosceret in *Cat. 2. 4. & pro Sex. Roscio 3. Famil. 12. 2. & 22.* ? quid si in *Philipp. vii.* verba illa percurrat , *Gracchorum potentiam majorem fuisse arbitramini , quam hujus gladiatoris futura sit ? quem gladiatorem non ita appellavi , ut interdum etiam M. Antonius appellari solet , sed ut appellant ii , qui plane , & latine loquuntur ?* E' quibus verbis patet , *M. Antonium* appellatum gladiatorem , tanquam faciliè in quempiam gladios nudantem , etiamsi nusquam gladiator professione fuisset , *Lucium* verò seriò , & verè gladiatorem dictum latinè loquendo , hoc est apertè , & absque ulla obscuritate , & circuitu , ut adnotat *Maturantius* . Et revera ipsemet *Tullius* in *Philipp. III. cap. 12.* , gladiatorem eadem in priori significatione accepisse , videtur , cum ait , *ille autem ex mirmillone dux , ex gladiatore Imperator , quas fecit strages , ubicumque posuit vestigia ; ita ut mirmillonem , notissimam gladiatorum speciem , a gladiatoribus*

ribus discriminaverit . Apud *Apulejum lib. 11. de Asin. Aur.* legitur quoque *gladiatoria Veneris antecænia* . Ex hujusmodi fortasse exemplis , cæterisque aliis , quæ nemini quippe ignota erunt , id deprehendere facillimum est , vocem *gladiatores* non aded esse addictam pugnantibus in ludo , ut , si eam pro re alia usurpatam cernamus , tanquam inusitatam , confestim , & deindè , utpotè non veram , alteram ejusdem vocis significationem damnemus . Nam juxtà sententiam *Beoraldi in Comment. ad Apulejum lib. v. Ingens copia est rerum sine nomine , quas non propriis appellationibus notamus , sed alienis , ut canem , & venaticum , & marinum , & cælestem dicimus , sic pedem & nostrum , & lecti , & carminis ; mutamur enim aliena , quotiens singulis singula assignare non possumus .*

XXXVI. Accedamus nunc ad cætera inscriptionis verba eodemmet ordine , quo laudatus *Commentarii Auctor* procedit . Verbum *INITIALES* primos interpretatur , *Apulei in lib. xi. Metamorph. ,* sive de *Asino* , auctoritate suffultus , *rerum natura parens , elementorum omnium domina , seculorum progenies initialis : & si hoc uno contentus haud esset , extant & alia in eodem Apulejo ejusdem vocis testimonia , lib. iv. num. 9. en rerum naturæ prisca parens , en elementorum origo initialis ,* necnon in *Apologia , num. 12. , totius rerum naturæ causa , & ratio , & origo initialis .* Ex priori allato testimonio sibi blanditur ille , gladiatores , in marmore descriptos , censendos esse principales Collegii : quod & magis explicat in expositione alterius lapidis , *pag. xxvi. ,* cum ait , *ordo Decurialium , seu ipsorum initialium , vel principalium Collegii , qui veluti magistratuum loco erant .* Qui verò rem , ut par est , introspiciat , affirmare haud potest , quod societas illa , è tot conflata tironibus , corpus *Principalium* , seu magistratuum sodalitiis *Silvani* constituere debuisset . Accedit etiam , quod hujusmodi Sodalitium , præter morem cæterorum , magistratibus tantummodò constaret absque sodalibus . Hinc , quæ eidem valdè non ablanditur , conjectura amplectenda potius esset , *initiales* , nempe , intelligi *initiatos* , nunc primum *Collegio Silvani* addictos : Et revera *Facciolatus in Lexico* (de quo *Mazochius* , acerrimus rerum hujusmodi æstimator , in de *Dedicat. sub Ascii* .

num. xxviii. ait , *nihil accuratius , ac limatius vidit Latium*) in verbo *initialis* , dum *Apulei* , quam priori transcriptus loco , auctoritatem exponit , addit ad *initium perti- nens* : quod etiam ex reliquis , allatis superius , *Apulei* auctori- tatibus magis , magisque liquet ; adeò ut , primam originem gladiatores illos dedisse *Silvani* sodalitiò , tanquam primò adscriptos , dicendum sit . Nam Collegii inchoationem ex adscriptione nominum in Decurias evenisse , satis quoque probatur è lapide illo apud *Sponium* , *sect. 2. art. xi.* , in quo , postquam *nomina* eorum , qui *Decuriis adscripti erant* , infra adnotata fuerunt , additur

QVI . HOC . COLLEGIVM . DD.
IMP. CAESARE . VESPASIANO
CAESARE . AVG. F. VESPASIANO COS.

Itaut Sodales incerti illius Collegii , adscriptione suorum nominum in ejusdem decuriis , videantur Collegium dedicasse , hoc est inchoasse , juxta receptissimam eruditorum sententiam .

XXXVII. Nec utique credendum esse , existimamus , Collegium hoc *Silvani* generale fuisse , ut in Commentario legitur . Nam , præterquamquod , ut diximus , è multis tironibus conflatum est , in lapide nulla fit mentio *lanistarum* , qui *De- ftores* etiam appellabantur , & tirones in gladiatoria arte erudiebant ; nulla apparet distinctio inter gladiatores *postu- latitios* , *privatos* , & *fiscales* ; nec de *catervariis* , *meridia- nis* , *supposititiis* , *secutoribus* , *bustuariis* , & cæteris hujusmo- di , aliqua exstat memoria . *Medicos* quoque habebant gladiatoris familiae , prout legitur in Inscriptione illa :

SILVANO SANCTO
C. ASTVRNIVS
MEDICVS LVDI GALlici
PORTIC. ET EXEDR. &c.

Et testatur ipsemet Cl. Auctor Commentarii *pag. vii.* In hac tamen , de qua agitur inscriptione , neque de iis quicquam legitur . Si utique generale Collegium gladiatorum fuisset , omnium mentio ibidem fieret .

XXXVIII.

XXXVIII. Collegii etymologiam exponere, ejusdemque qualitates, & privilegia, libenter prætermittimus, cum satis in Commentario hac de re actum sit. *Aurelianum* verò idem Collegium dictum fuisse, ibi animadvertitur, quia ab *Aurelio*, ut gladiatorum principe, dicatum fuit. Revera *Fabretus in cap. 6. num. 23. pag. 473. & 74. Inscript.* demonstrat ex inscriptione illa, quæ ab ipso ibidem transcribitur, & incipit = *Silvano Flaviorum Cassianus Titi Flavii Augusti Libertus* = numina frequentèr dedicantium nominibus fuisse insignita; & proindè credidit fortasse, ideo *Silvanum Flaviorum* dictum, quia à *Cassiano*, *Titi Flavii Augusti* liberto, facta fuit dedicatio. Ita *Commentarii* Auctor, *Silvanum Aurelianum* dictum arbitratur ex eo, quod ejusdem dedicatio *M. Aurelium*, *Augusti libertum*, habuit auctorem.

XXXIX. Hac in re, ut veritati, quantum fieri potest, propiùs accedamus, nonnulla prius repetenda sunt, quæ ad Deum *Silvanum* pertinent. Et primum de eodem *Silvano* in eruditissimo *Commentario* legitur, quod sit idem ac *Pan*; ita enim summæ auctoritatis homines etiam arbitrantur. At post *Salmasium in Exer. Sol. cap. 3. 1.* Auctores operis, *Marmora Taurinensia Dissertationibus, & novis illustrata, part. 1.* nonnullis Poetarum, & Historicorum testimoniis, evincunt, cum *Pane* haud quaquam confundi debere: addunt & lapidum quoque testimonia; è quibus itidem diversum horum Deorum genus, satis, ajunt, probari videtur. Nec idcirco, litem hujusmodi direptam jam esse, censent. His præmissis ad alia nunc transeamus: & nè quis objicere possit, Deum hunc ab Agricolis veneratum fuisse, utpote silvarum præsidem, vel arborum, finiumque, dominum, gladiatores contrà *Saturno*, & *Marti*, sacros fuisse, proindèque alienam esse hujusmodi Collegii dedicationem, a gladiatoribus, sive ab eorum Principe, ut in *Commentario* legitur, numini *Silvano* factam; animadvertendum erat, quod fortasse illud *Silvano* dedicatum legimus, quia *Mars* etiam *Silvanus* dictus fuit, apud *Cat. de re rustica cap. 83.*, utpotè forsan in silvis cultus.

XL. Probandum utique esset, quod cum *Silvanus* a prudentioribus, juxta *Reinesii* animadversionem, haberetur ὕληος θεός, hoc est *Deus τῆς ὕλης*, & *hyle* fæx esset omnium elementorum, idest ignis sordidior, & aer, item aquæ, & ter-

ræ sordidiora, unde cuncta procreantur, a latinis *materia* appellata, colebatur ab omnibus Artificibus, & proinde, juxta *Commentarii auctorem*, a Gladiatoribus. Qui quidem *Reinesius*, cum ostendit in *Regione Urbis V.* extitisse simulacrum *Herculis Silvani*, & Templum *Silvani*, & *Herculis* separatim, animadvertit, quod *Silvanus*, tanquam dominator omnis substantiæ, modo *Marti*, modo *Herculi*, veluti cognomen apponebatur: & ex eo quia è facie elementorum, unde cuncta procreantur, nomen sortitus fuit, ob hanc virtutis prærogativam Collegia, & Sodalitates, eum veluti auspiciem, & conditorem, sibi constituerunt.

XLI. Hæc omnia quodammodo conveniunt ad exponendum, qua de causa non *Marti*, non *Herculi*, Collegium, de quo agitur, dicatum fuisset, si gladiatores in Artificum numero habendi essent. Restat verò, ut ad trutinam revocemus sententiam illam, quod *Silvanus* dictus sit *Aurelianus* ab *Aurelio* gladiatorum principe. Ni fallimur, existimandum potius esset, gladiatores illos, se cultui *Silvani*, Laris Domus *Augustæ Aurelii*, Patris *Commodi*, addixisse, & proinde *Silvanum* ab iisdem *Aurelianum* appellatum fuisse. Nec *Reinesii* sententia tanti facienda est; nam sponte sua cadit, quia ex inscriptione, qua comprobare studet, dedicantium nominibus numina insignita fuisse, id non liquet; *Cassianus* enim, *Titi Flavii Aug. libertus*, dedicat *Silvano*, non *Cassianorum*, sed *Flavianorum*, hoc est *Silvano Flavii*, cujus erat libertus. Et, ut nostram, quam supra dedimus, sententiam, aliqua ut par est, ratione muniamus, addimus, à rerum antiquarum investigatoribus nos doceri, tres *Silvanos* cultos fuisse, *Agrestem* unum, qui pastorum, locorumque pascuorum, pecoris &c. proprius erat; *Terminalem* alterum, quia, ut *Terminus* limitibus præerat, ita iisdem terminis *Silvanus*; eumque idcirco *Horatius* in *Epodon od. 2.* appellat,

. & tu pater *Silvane*
Tutor finium

Tertium verò *Domesticum* appellatum, cui omnis possessio, seu mansio universæ familiæ cum suis appendicibus erat consecrata, nihilque a Lare differebat: immò potius, ut animadvertit *M. A. V. N.*, non a Civibus Romanis tantum, sed ab ipsis Imperatoribus inter Lares colebatur. De

Silva-

Silvano Domestico habetur inscriptio apud Gruterum pag. 64. n. 12., & illustratur a Cl. Auctoribus Operis *Marmora Taurinensia*, adnotantibus, *Domesticum Silvanum* idem significare, ac *Larem, Geniumque*, qui tecti, domus, & possessionis, cultos esset, ex eo quia *Lar etrusca voce præstitem, ac principem significat*; necnon *Silvanum Familiarem* etiam nuncupatum fuisse, qui domum custodiret, Familiæque curam gereret. Dicendum igitur est, Collegium hoc nostrum appellatum fuisse *Silvanum Aurelianum*, ex eo quod dicatum erat *Silvano Lari Aurelii*. Quem quidem *Silvanum, Aurelio* etiam propitium; crediderunt veteres, vel eundem *Aurelium* devotum numini, majestatique, illius, ut conjicere licet ex hac sequenti inscriptione, Romæ existenti, & inter *Miscellanea Sponii* transcripta.

PRO SALVTE
M. AVRELI . ANT.
FEL. AVG.
VILICVS . RISINVM
SILVANO . SAC.
IMP. CAESARIS
HADRIANI . AVG.
SER. VILICVS.

XLII. Templum *Silvani* extitisse, è Commentario edocemur, ad ima *Viminalis*, atque etiam in *Aventino*: *M.A.V.N.* putat aliud extitisse ejusdem numinis, sive Templum, sive Sacellum in litore *Tiberis*, & proinde *Silvanum littoralem* appellatum fuisse, ut *Juppiter Vimineus* ab ara in *Vimineto*, *Diana Nemorensis* a *Nemore Aricino*, in quo colebatur. Miram deinde, *Commentarii* Auctor comprobare conatur, consociationem *Herculis* cum *Silvano*; & sanè, cum percurramus antiqua monumenta, id statim occurrit. Qua de re primum ex *Reinesio* habetur, quod in *Regione Urbis V.* extabat simulacrum *Herculis Silvani*, ibidem & Templum *Silvani*, & *Herculis* separatim, ut superius diximus. Nedum verò *Herculis* cum *Silvano* consociationem cernimus ex eisdem antiquorum monumentis, sed etiam nonnullorum aliorum Deorum. *Fabretti* in cap. 2. pag. 401. testatur, in *Nemore*
præ-

prædii nobilis matronæ *Paulæ de Matthæis* prope viam *Of-
tensem* fuisse vestigia *Templi Silvani*, ac in latere dextero
in sculptum extitisse simulacrum *Silvani*, *Dianæ* verò ad læ-
vam. In collectione *Jacobi Mazochii*, edita *MDXXI.* extat
sequens inscriptio, eamque collocatam fuisse, asserit, in
Regione Translyberina:

IOVI
HAMMONI . ET . SILVANO . P. STERTINIVS
QVARTVS

Nec desunt alia monumenta, quibus appareat, etiam cum *Li-
bero Silvanum* sociatum fuisse: è marmore *Oxonienſi* ha-
betur

SILVANO . HERCVLI . LIBERO
TI. IVLIVS . ALEXANDER . DO
DIIS . SANCTIS

ut legitur apud *Cuperum*, in collectione *Poleni vol. 2.* Et *Sil-
vani* consociatio cum nonnullis aliis numinibus patet quoque
ex inferiùs transcribendis inscriptionibus, inter *Miscellan.
eruditæ antiquitatis*, cura *Sponii* evulgata, existentibus.

SILVANO . ET . MERCVRIO .
SACRVM &c.

MERCVRIO . SOLI
ET . SILVANO . SANCTISSIMO .
SACRVM &c.

DEO . SILVANO . ET . LIBERO .
PATRI . ET . NEMAVSI . &c.

SIVANO . PAN
ET . LIBERO . PATRI
INVICTO . SAC. &c.

IOVI . INVICTO
SILVANO . ET . HERCVLI .
GENIO . VRBIS
FORTVNAE . FEL. ANSACE
NVS . MIL. COH. VIII. &c.

Hinc

Hinc unusquisque sat intelligit , non cum solo *Hercule* confociatum fuisse *Silvanum* , ac proinde nullum desumi posse argumentum , quod nempe gladiatores ea de causa *Herculi* , & *Silvano* , addicti , devotique fuissent .

XLIII. Ad Curatores M. AVRELIVM AVGVSTI LIBERTVM HILARVM ET CÆLIVM MAGNVM CRYPTARIVM transit *Commentarii* Auctor: & quamvis *Muratorius* , ut in eodem *Commentario* legitur , se nescire fateatur , sit nè cognomen , an *Cryptarum* ædificator , *Cryptarius* ; attamen ipse ait , quod *Magnus Cryptarius Præfectus Cryptariorum* suo iudicio fuerit . Et quamvis , curatore eodem *Cælio* existente cum *Aurelio* , illum , credendum haud sit , alterum exercuisse munus , & eò vel magis , quia in marmore gladiatores designantur tantummodo , non verò cætera , quæ fuerunt , gladiatorum ministeria ; attamen , quanam de causa ille asserat , *Cryptarium Præfectum Cryptariorum* fuisse , planè non liquet ; fortasse ex *Crypta* , ubi arenam , in Amphitheatris immitendam , fodiebant veteres , dictum fuisse *Cryptarium* , censuit .

XLIV. Verba illa , quæ deinde sequuntur , DEC. I. DEC. II. DEC. III. DEC. IIII , occasionem exhibent *Commentarii* Auctori , probandi , Collegia in Decurias fuisse distributa , tum ex inscriptionibus *Fabretti* , tum ex illis *Gruteri* , & *Muratorii* ; necnon Decuriam propriè esse decadem , & aliquando Album , & Matriculam , designare . Inter cætera verò monumenta , è quibus Collegia in decurias distributa fuisse , constat , illud apertissimum est , quod habetur ex inscriptione reperta *Aspalathi* , vulgò *Spalatro* , in *Dalmatia* , de qua *Sponius in Miscellaneis* .

AVR. QVINTIANVS . DEC. COLL.

FAB. ET . CEN.

QVI . VIXIT . ANN. P. M. L. M. V. D....

VIVVS . SIBI . POSVIT . ET . AVR . IAENVARIAE
CONIVGI . SVAE . COT . SI . QVIS . AEAM . ARCAM .
POST . MORTEM . EORVM . APERIRE . VOLVERIT
INFER . DECVRIAE . MEAE * XXV.

Lapididæ incuriam , sive inſcitiam , in deſcribendis nominibus III. & IV. Decuriæ , dum nobis ſapientiſſimè proponit *Commentarii* Auctor , animadvertit etiam , quod ſub Decuria IV. ſeptem poſtrema III. Decuriæ nomina reſtituenda ſint , nempe *Euporas* , *Felicianus* , *Felix* , *Pacan* , *Mariſcus* , *Sanctus* , *Pacan* , & quod unius perſonæ , ad abſolutam , completamque , reddendam eandem *Decadem* IV. , nomen etiam deficiat . Infra tamen dicendum erit , quod ſi eidem Auctori liceat reſtituere dicta nomina IV. *Decuriæ* , ſiglam illam , ſive notam Ñ , numerum IV. *Decuriæ* abſolvere , certum ſit .

XLV. Accedendum modò eſt ad verba illa , quæ nominibus , in Decuriis contentis , adjecta leguntur , quæque gladiatorum qualitates designant . Et poſtquam recensitus Auctor reſtiſſimè animadvertit , gladiatores in marmore occurrentes , *Threces* , *Hoplomachos* , *Eſſedarios* , *Retiarios* , *Mirmillones* , eoſque inſtar militum , vel *Tirones* , vel *Veteranos* , fuiſſe , nè in re nota , ac protrita , detineretur , quid ſibi dicere , velint huiusmodi gladiatorum ſpecies , petendum eſſe , docet , a *Lipſio* , *Pitiſco* , *Fabretto* , & *Rofino* , & etiam ab ipſo *Nieuporto* . Si quis enim credat , huiusmodi ſpecies , quia notas , & ab aliis expoſitas , dignas haud eſſe aliqua recenſione , affirmare utique debet , cæteras gladiatorum ſpecies , *Manicarios* nempe , *Paegniarios* , & *Provocatores* , ſive earumdem voces , æque ac primas , mentem ſcriptorum occupafſe . Patet igitur evidentiffimè , vel omnes , in marmore deſcriptas , gladiatorum ſpecies , ſilentio prætereundas , vel quæ ad pleniffimam illorum omnium diverſarum ſpecierum intelligentiam , majoremque lucem rei , de qua agitur , præſtandam , pertinent , omnia in medium eſſe proferenda . Quapropter liceat nobis , integrumque ſit , complura , quæ a propoſito fanè aliena non ſunt , paſſim animadvertere .

XLVI. Et primùm , pauci homines , ait *M. A. V. N. in Antiquitatibus* , ſacris , & civilibus , *Romanorum* , explicatis , ignorant , veteres Græcos inveniffſe gladiatoria ſpectacula , in honorem virorum principum mortuorum , ac huiusmodi morem ad Etruſcos perveniſſe , ab iiſque Romanos accepiſſe , cum tamen *D. Junius Brutus* patri ſuo parentavit . Crediderunt veteres ita , effuſione , nempe , humani ſanguinis , mortuorum

tuorum manes placari : aliter postea se res habuit , populi delectandi causa à gladiatoribus deinceps pugnatum est . Et quamvis non desint inter priscæ ætatis scriptores , qui tradant , gladiatorii ludis Romanos usos fuisse , ut , ad bellum ituri , vulnera , & sanguinem non perhorrescerent , hostemque non timerent ; id tamen consultò traditum fuisse , credimus , nè Romanis , inter Mortales prudentissimis habitis , potteri vitio verterent , immanitate efferatos extitisse . Nam indubium est , quod iidem Romani aliquando , ut cæteri Populi , infirmæ mortalium naturæ vitiis immunes haud fuerint . Clarissimus *Du Mont* (ex abundanti dicamus) in supplemento *Corporis universalis Diplomatici* , part. 1. art. 417. dum refert *Quinti Fabii Labeonis* , inter *Nolanos* , & *Neapolitanos* , arbitri , a Senatu finium constituendorum causa dati , & transcribit arbitratum , a *Valerio Maximo* hisce potissimum verbis descriptum : *constitutis deinde finibus , ut ipsi terminaverant , quidquid reliqui soli fuit , populo Romano adjudicavit : improbo tamen præstigiorum genere novum Civitati nostræ Vectigal accessit* , animadvertit gallico idiomate , *le peu de Scrupule , que faissit la politique des Romains , d' user des tromperies grossieres , che le sage d' entre eux n' ont peu s' empêcher de condamner* . Et revera gladiatoria spectacula , quamvis a Patriciis etiam gladiatoribus confecta fuerint ; si fides tamen *Juvenali* sit adhibenda , laude quippe digna non fuerunt . Ille enim insectatur etiam populum spectatorem , ut alibi quoque exposuimus . Eapropter , ut infamiæ notam , quæ ex huiusmodi ludis gladiatorii omnino irrogabatur actoribus , everterent iidem Patricii , in gladiatorio ludo pugnantes personati incedebant , prout liquet è verbis illis *Dionis* : *Nero petente populo ab iis personas auferebat , eosque patefaciebat omnibus , apud quos paullò ante Magistratus gesserant* .

XLVII. Eorumdem gladiatorum apud Romanos triplicem fuisse , ait , conditionem *M. A. V. N.* , *hostium bello captorum , servorum , & voluntariorum* . Primi lanitis vendebantur , ut eos in ludis erudirent ; vel in numero *fiscalium* gladiatorum recipiebantur . Alterum vero genus , servorum erat , ex servis nempe illis , qui è fuga vel retrahebuntur , vel genio Patroni maledixerant . *Voluntarii* erant homines liberi , pretio se vendentes , auctorati dicti : jurabant in

verba *Lanistæ*, uri, vinciri, ferroque necari, ut ex *Horatio*, & *Petronio* habetur. Hos inter gladiatores, nobiles, si-
 ve cæteris præstantiores, quidam censebantur: hinc *Cicero*
in Philipp. 3. n. 14., quod si jam (quod *Dii* omen avei-
 rant!) fatum extremum *Reipublicæ* venit, quod gladiato-
 res nobiles faciunt, ut honestè decumbant, faciamus nos....
 ut cum dignitate potius cadamus, quam cum ignominia ser-
 viamus. Nobiles erant *postulatitii*, *privati*, & *fiscales*, pri-
 mi à populo quandoque postulabantur, tanquam muneris or-
 namenta; *privati*, qui ab editoribus ludorum, fortasse,
 quia in arte excellebant, summo pretio redimebantur: *Fi-*
scales, qui in *Cæsaris* bonis, veluti *Fisco* addicti, exitte-
 bant, iisdemque aurum, splendida, & vestes, dabantur. *Igno-*
biles, & infimi subfellii, erant *Catervarii*, *Meridiani*, *Suppo-*
sititii, *Pegmares*, *Bestiarii*, *Bustuarii*. *Catervarii* dicebantur,
 quia, & *equites*, & *essedarii*, *pedites* insimul, & promiscue
 pugnabant. *Meridiani*, qui sub meridie mittebantur. *Sup-*
posititii, qui vel victo, vel viribus destituto gladiatori sup-
 ponebantur, & cum victore certabant. *Pegmares* quia in
Pegmate, seu solutili tabulato, stabant, ejusque ruina de
 industria, vel igne supposito, vel emissionem ferarum è ca-
 vea, in arenam cadebant. *Bestiarii*, qui cum *Belluis* pugna-
 bant. *Bustuarii* demum dicebantur, qui sanguine suo mor-
 tuis inferias facerent. Hisce ignobilibus gladiatoribus mo-
 dicus dabatur apparatus.

XLVIII. Quæ quidem gladiatorum varia, ac diversa, gene-
 ra, ita describuntur à laudato Auctore *antiquitatum sacrarum*,
 & *civilium*, *Romanorum*. At quia nullum apud eundem cujusli-
 bet generis gladiatorum testimonium legitur, nobis idcirco
 fas erit, quæ præ oculis habuimus, testimonia huc transcri-
 bere. Quoad *postulatitios* *Seneca* ait, *epist.* 7. *Hæc plerique*
ordinarii paribus, & *postulatitiis*, præferunt. De *Fiscali-*
bus, siue *Cæsareis*, gladiatoribus, mentio occurrit in lapide,
 qui legitur in *cap.* 35. *lib.* 3. *de officiis domus Augustæ* *Ja-*
cobi Gutherii.

L. BOVIVS . L. F. CVR. PROCVR. LV
 DI . FAMIL. GLAD. CAESARIS
 ALEXANDREAE . AD . AEGYPTUM &c.

Meridiani, & *Bestiarii* gladiatores recensentur a *Svetonio* in *Claudio cap. 34* hisce verbis, *Meridianis, bestiariisque adeò delectabatur*. In *epistola 25. lib. 5. Martialis*, dum loquitur ille de *Hermete*, præstantissimo gladiatore, habetur mentio *supposititiorum*: *Hermes nempe supposititius sibi ipsi*. De *Pegmaribus*, ut suo loco dicturi sumus, *Svetonius* in *Caligula cap. 26.* loquitur. *Bustuarii*, qui scilicet ante *Busta*, hoc est sepulcra, dimicabant, memorantur a *Cicerone* in *Pisonem cap. 9.* *Bustuarii* unius gladiatoris imago existat in quadam gemma præstantissimi Musei *Medicei*, quæ, postquam illustrata fuit ab *Augustinio*, & *Massejo*, demum in lucem venit in opere, cui titulus *Museum Florentinum cum Observationibus Antonii Francisci Gorii class. 3. tab. lxxiii. num. v. tom. 2.* Dimicat gladiator ante sepulcrum, in genu lapsus, & caput scuto defendit: sepulcrum ibidem insculptum ejusdem formæ est, ac illud *Cai Cestii*, prope *Portam Ostiensem*: indumentum illius est quoddam palliolum, collo alligatum, & in reliquo omnino nudus apparet.

XLIX. Præter recensitas usque adhuc gladiatorum species, & a laudato auctore *antiquitatum sacrarum*, & *Civilium Romanorum* descriptas, *legitimi* gladiatores a *Petronio Arbitro pag. 59. n. 25.* appellantur, qui domino, hoc est eorum præsidi, corpora, animasque, religiosè addicebant. In *Lampridio* leguntur quoque *Cubicularii* gladiatores, en ejus verba de *Commodo*: *in harena rudibus, inter cubicularios gladiatores pugnavit, lucentibus aliquando mucronibus.*

L. Patet igitur, gladiatores omnes, vel a locis, vel a tempore discriminatos; patebit etiam inferius, aliis de causis diversimodè denominatos fuisse, ut *Pinnirapi* dicti fuerunt, qui *Samnitium* pinnam, seu summitatem galeæ, raperent; *Samnites* ab armatura Samnitum propria: *Rudiarrii*, qui in gladiatoria arte emeriti, rudem acceperunt, impetrata missione, juxta *Facciolatum*. Non omnes quoque eodem armorum genere instructi, nec eodem modo, ac

ratione, ut *Lipſius* ait, pugnabant. Hinc videndum eſt, qui ſint gladiatores illi, noſtro in marmore deſcripti, & quare ita denominati, & diſcriminati inter ſe, videantur.

LI. Occurrit primò BORYS TENES THRAX VETERANVS. Nomen *Boryſtenes* novum haud eſt, de quodam Boryſtene, cui Hadrianus, quod plurimum eo inter venandum uſus fuerat, tumulum inaurata, columnæ ſepulcro afixæ, inſcriptione, conſtituit, mentio eſt apud *Xiphilinum* in *Hadriano*. Inter gladiatores *Thraces Boryſtenes* recenſetur, & quidem veteranos. Vox *veteranus* quid ſignificet ex ſeiſpa patet; *Thrax* verò aliqua indiget animadverſione. Quamplurimi, immò fere omnes, rem antiquariam edocti, gladiatores *Thraces*, ſive *Treces*, ut alicubi etiam ſcriptum reperitur, dictos fuiſſe putant a *parma*, quæ breve ſcutum erat, Thracum populo familiare, appellatum idcirco, juxta *Manutium de quaſitis per Epistolam ep.6.*, *Ἰσπανὸν ὄπλον*, quo gladiatores illi, armati cum brevi gladio, vel ſica, pugnabant. *Paulus* apud *Festum* ait, *Threces gladiatores à ſimilitudine parmularum Thraciarum*: & fortalſe ex eo, omnes argumentum ſumunt, a *Svetonio* in *Domit. cap. 10.* parmularium appellatum fuiſſe eum, qui gladiatori *Thraci* fautor erat: *patrem familias, quod Threcem mirmilloni parem dixerat, canibus objicit cum hoc titulo, impie loquutus parmularius*: necnon *Martialem lib. 9. epist. 70.* ecciniſſe.

*Mitior in magno clamor furit Amphiteatro,
Vincenti parmae cum ſua turba favet.*

Cenſet verò *Lipſius*, eos ita dictos, quia a *Thracia* gente originem traxerunt, cum *Thraces* ad pugnas, & ſanguinem effundendum, pronos fuiſſe, tradant hiſtorici. *Ammianus lib.27. cap.4.*, cum loquitur de *Odryſis, Thraciæ* populis circa *Hebrum* flumen, ait, è *Thracibus*, præter alios timebantur *Odryſæ*, ut immanitèr efferati. Humanum ſanguinem fundere tam erant aſſueti, ut cum hoſtium copia iſdem deerat, inter epulas, poſt cibi, potuſque, ſaturitatem, ſibi met ipsis, tanquam alienis corporibus, ferrum dimicando imprimere. Dicti fuerunt etiam *Threces*, quia *Thraciæ* Regio,

53

ex qua vel parmam, vel originem habuerunt, etiam *Threce* appellata fuit, *Ovidius de art. aman. 2. vers. 588.*

Mars Threcen occupat, illa Paphon

Hujusmodi gladiatores, *Thraces* dicti, aliquandò appellati reperiuntur *æquimani*, fortasse ex eo, quod manu una, cum scuto, seu parma, altera cum gladio nempe incurvo, sive fica, pugnabant; vel quia utraque manu æquè ad dimicandum utebantur; hinc ait *Ausonius* in *Monosyll.*, vel in *Techuopægnio*: *Quis Myrmilloni contenditur, æquimanus Thrax.*

LII. Sequitur in lapide CLONIVS HOPL., hoc est HOPLOMACHVS: licet verbum hoc, quod Græcum profectò est ab ὄπλον *scutum*, arma, & μάχουαι *pugna*, representet quemlibet armis pignantem; attamen *Hoplomachum* fuisse aliquam gladiatoris speciem, ex *Seneca patre lib. 3. contr.*, animadvertit *Octavius Ferrarius* in *Dissertat. de gladiatoribus*, illius verba transcribens, *quidam cum Hoplomachis, quidam cum Thracibus optimè pugnant.* Dubitat *Lipsius*, an *Hoplomachos* cum *Myrmillonibus*, vel cum *Samnitibus* confundat, credit eosdem fuisse, ac *Samnites*: quorum nomen, ante *Ciceronem* celebre, desisse sub *Imperatoribus*, & abisse in *Hoplomachos*, ait modò laudatus *Ferrarius*. *Cælius Aurelianus* in *de Diuturnis Morbis, sive Chronion*, lib. v. cap. ix., ubi de *superflua carne* agit, quam Græci *polyfarciam* vocant, cum ait, quod convenit corpus exercere gestatione plurima, ac perseveranti animalium jugo, vel curriculi motu, recenset deinde alia corporis exercitia, & ab eodem præsertim proponitur *Hoplomachia*, hoc est armorum ficta confrixio, alibi legitur *ficta fictione*. Patet igitur è verbis laudati antiquissimi Medici, *Hoplomachiam* fuisse armorum fictum congressum, quò *Martialis*, malum medicum irridens, respexisse credendus est:

*Hoplomachus nunc es, fueras Ophthalmicus ante:
Fecisti Medicus, quod facis Hoplomachus.*

& revera *Galenus*, lib. II. de *tuenda valetudine*, hujusmodi exercitationes, *hoplomachicas* appellat.

LIII. De Verbis ESS: hoc est ESSEDARIVS, nunc opus

opus est, ut sermonem instituamus. Sub nomine *Effedarii*, pro certo habetur, quod non modo qui *Effedum*, hoc est vehiculum regebat, verùm qui ex *Effedis* pugnabat, intelligatur. Ex *Scheffero de Re vehiculari* habetur, *Effedarios* gladiatores appellatos fuisse, ex eo, quod ex *Effeda* dimicabant. Erat quippe illorum proprium, animadvertit ille, non tam virtute contendere, quam arte, & consilio simulare impetum in hoc loco, aggredi in alio, effedam convertere, fugam præferre, ac nec opinantes adoriri. Qua de re, ad hujusmodi *Effedariorum* artificium respexisse, nonnulli crediderunt, *Ciceronem* ad *Trebatium*, cum inquit, *caveto ne ab Effedariis decipiaris*. Eidem vocabulo *Effedarius*, postquam synonymum fuisse, ostendit *Clarissimus & eruditissimus Mazochius*, in de *Dedicatione sub Ascia* num. 83., alterum, nempe *Dymacherus*; necnon *Affidarium*, & *Effedarium* rectè scribi posse; adversus *Schefferum*, asserentem, *Effedarios* gladiatores nunquam de curru desiliisse, ratiocinatur: veramque comprobatur *Lipsii* sententiam, eos, nempe, nonnunquam de effedo desiliisse, ac pedites decertasse, ea potissimum ratione, quod *Cæsar* in 4. *Belli Gallici* 33. *Brittannorum Effedariorum* munus describat, *hisce sequentibus verbis*: *genus hoc est ex effedis pugnae; primò per omnes partes perequitant, & tela conjiciunt, atque ipso terrore equorum, ac strepitu rotarum, ordines plerumque perturbant; & quum se inter equitum turmas insinuavere, ex effedis desiliunt, & pedibus præliantur, aurigæ interim paululum è prælio excedunt*. Et quemadmodum gladiatores illi, qui nationis alicujus nomen gesserunt, prout fuere *Samnites*, & *Thracæ*, non modo arma, & pugnandi genus suæ cujuslibet Nationis, quoad fieri potuit, retinuerunt: ita credendum esse, ait, gladiatores *Effedarios* (*imaginarios* ab eodem *Mazochio* dictos, respectu *Effedariorum*, justo in bello pugnantium) non aliàs in munere gladiatorio depugnatos fuisse, quam dicti iusti *Effedarii* dimicabant.

LIV. Et quamvis *Valbonensius* in *epist.* 3. quæ legitur inter *Memorias Trevoltinas* anni 1715., art. 89., contra *Lipsium* sentiat, laudatos *Effedarios* de effeda omninò non pugnasse, cum auctoritates, quæ allegantur, *Svetonii*, & *Senecæ*, nullam reddant explicationem pugnae *Effedariorum*; itaut (ille ait), quæ datur interpretatio, pendet tantummodò ab
ety-

etymologia nominis, & ab ea fumitur adversæ opinionis argumentum. Suam tamen nititur comprobare sententiam ex silentio omnium auctorum, quod hac in re magni momenti esse censet; quia pugna ex *Effedis*, juxta id quod *Cæsar* describit, magnificum arenæ spectaculum reddidissent, occasionemque utique præstitissent illius ævi scriptoribus, ad illas quandoque alludendi: necnon *Caligula*, *Nero*, *Commodus*, ingenti inflammati cupidine, se in gladiatorio, & aurigatorio, exercitio, præstantiores exhibendi, cogitassent profectò, se quoque idoneos evadere *Effedarios*, ut exercitationis, nempe, cæteris aliis difficilioris, præmium reciperent: majorem, hoc est, gloriam, inanemque, quem aucupari solebant, rumorem captarent, Quod omne à nemine memoriæ traditum fuisse, legitur. Ideoque, ut suam componat sententiam, & *Senecæ* auctoritate uti possit, ait, quod hujusmodi gladiatores fortasse producebantur populo in *Effedis*, deindeque in arenam descenderent, ut pedites cum cæteris dimicarent.

LV. Ex hoc verò nostro lapide inanis profectò redditur altera, superiùs laudati, *Valbonesii* ratiocinatio, quod *Effedariorum* nomen omninò in usu esse desierit, & nunquam idcirco apud auctores, post *Svetonium*, inveniatur: necnon quod *Artemidorus*, qui utitur gladiatorum nominibus juxta sui temporis consuetudinem, eam ob causam de *Effedario* non loquatur, illiusque loco vocem *Dymachærus* adhibeat. Qua de re, se conjecturæ illius auctorem reddit, quod Romæ vox *Dymachærus* prævaluerit illi *Effedarius*, adversante tamen consuetudine Provinciarum, præsertim Gallorum, in quibus verbum *Effedarius* magis cognitum erat, utpote originarium illius nationis. Et magis magisque in sua opinione se permanere ostendit, ubi asserere prosequitur, quod Romani, cum non aspicerent gladiatores, *Effeda* habentes, sed pedites pugnantes, duabus *Machæris*, sive gladiis armatos, nominis *Effedarii* usum statim amiserint, eidemque illud *Dymachæri* substituerint; & quod idcirco *Lugdunensis* inscriptio habeat verba illa *Dymachærus*, sive *Assidarius*, ut vox *Dymachærus* communis, & Romæ cognita, explicaretur ab altera *Assidarius*, vel *Effedarius*, magis cognita, & communi apud Gallos.

LVI. Hic modò ea tenenda est regula, de qua *Horatius* in *Arte poetica*, primum ne medio, medio ne discrepet imum. Et animadvertimus idcirco, ex hoc eodem nostro lapide probari, *Effedarios*, non verò *Affilarios*, gladiatores, vel de *Effeda* pugnantes, vel in ea populo productos, appellatos fuisse. Et eò magis id animadvertendum erat, quia Cl. *Mazochius* in elaboratissima Epistola illa, de *Dedicatione sub Ascia* num. 83., pro *Affilario* lapidem illum *Monifauconii*, *Dis. Manibus & memoriæ æternæ: Hylari suo Dynamachæro sive Affilario: Pugnavit septies rude donatus semel. Ermais conjux Karissimo poni curavit, & sub Ascia dedicavit*, stare asserit, & libros; pro *Effedarios* verò libros editos, quorum incerta est scriptura. E' contrario, prout noster hic lapis stat pro *Efsedario* non semel, ita nec opus est asserta illa, incerta scriptura librorum editorum, ut errorem, a lapicida profectum, in superiùs recitata inscriptione, juxta sententiam *Monifauconii* in vol. I. *Antiquit. illustr.*, in *Affilario* pro *Effedario* animadvertamus.

LVII. Ad verbum RET, ut gradum faciamus, jam tempus instat, *Retiarius* rectissimè in recensito Commentario explanatur: at quis sub *Retiarii* nomine appellabatur, cum ex eodem Commentario non liquet, paucis exponemus. *Retiarius* dicebatur alter ex gladiatoribus, in arena depugnantibus, qui tunicatus dextera, arte quadam, suspensum tenebat rete, quod in adversarii caput injiceret: & postquam eundem adversarium jactu retis implicasset, tridente, seu fuscina, quam sinistra tenebat, illum conficiebat. Cum altero pugnabat gladiatore, *Gallo* dicto, a gallicæ armaturæ specie, vel *Myrmillone*, de quo inferius agendum erit. Idem gladiator, sive *Gallus*, sive *Myrmillo*, dictus, qui cum *Retiario* committebatur, *Secutor* etiam appellatus fuit, fortasse ex eo, quod primo in congressu, quodam artificio, tanquam si *Retiarium* effugere vellet, illius ictum evitabat: itaut, si frustrà rete jecisset, eundem fugientem, suisque manibus subripientem, falce infesta sequeretur. Qui quidem gladiator *Retiarius* optimè à *Juvenali* describitur in citata *Satyr.* 8., cujus versus supra transcripsimus; illiusque fugam in eodem *Juvenali*, *Sat.* 8. v. 203., satis aptè expressam quisque reperiet, cum ait de *Graccho*.
Post-

*Postquam vibrata pendentia retia dextra ,
Nequicquam effudit , nudum ad spectacula vultum
Erigit , & tota fugit agnoscendus arena .*

LVIII. De *Retiario* gladiatore lapidem penè singularem invenire licuit in *Museo Veronensi Maffei*, pag. 125. mm. 4., & est:

D. M.
GENER.
SO . RETIAR
O . INVICTO
PVGNAVVM
XXVII . N AIE
XANDRN. QVI
PVGNAVIT . VIR

lapidem hunc , prout jacet , describit Cl. *Maffejus*; deindeque adnotat , ut revera est , quod marmor etiam arma oculis subjicit , quibus *Retiarii* post rete jactum pugnam inibant , *cultrum* , nempe , & *fuscinam* . Itaut ex hac inscriptione , sive lapide , pro certo habetur , non rete tantum , & fuscina , *Retiarios* usos fuisse , prout apud omnes fere , qui ea de re scripserunt , nobis legendum occurrit , sed etiam cultro .

LIX. In *Museo Etrusco Clarissimi Viri Antonii Francisci Gorii tab. clxxxviii. Class. iii. vol. 2.* nobis exhibetur pictum vasculum , effosum anno c101ccccxxvi. apud *Adriam*: in eo picti intuentur sex ludiones planipedes , tres in antica , tres in postica parte , varioque motu corporis , ait laudatus *Gorius* , inter se ludentes , seu potius pugnantes . Ex iis quinque nudi apparent ex colore picto , carnem imitante , altero excepto palliato , qui fuscina vibrat , hunc *Retiarium* esse arbitratur , cæteros *sequeutores* , & cum his etiam pugnantes *Myrmillones* : ex eo quia non modo fuscina ibidem picta videtur , quæ *Retiarii* propria armatura fuit , & multo antiquior rete ex primævo instituto , verum & plumbea massa , vel malleus , *Vulcani* proprius , in summa latus , & in imo in cuspidem desinens . Quæ arma ,

Secutorum propria, describuntur ab *Isidoro*, *Etymolog. lib. xviii. cap. lv.*, rationem exponente, quia *Retiarius* Neptunum aquis præsidem, *Secutor Vulcanum* ignis dominum, & sic pugnam ignis cum aqua referebant. Hinc intelligitur, *Retiarii* primævam armaturam fuisse tridentem, seu fuscinam, quia *Neptuni* armis certabat.

LX. Ex hoc eodem Vasculo doctissimus *Gorius* infert, antiquam fuisse *Retiariorum*, & *Sequutorum*, pugnam, ex eo quod in usu fuerit apud *Etruscōs*, & in ea exhibenda excelluisse *Adrienses*, *Etruscorum* colonos, forsitan ejus inventores, a quibus postea ad Romanos devenisse: licet *Lipsius* doceat, pugnam hanc manasse a *Pittaco*, qui, cum esset *Mitylenæorum* Dux, piscatoriâ schemâ cum *Atheniensium* Duce certamen iniit, & rete, quod secum obtectum gestaverat, hostem involvit, tridente, & gladio, involutumque percussit.

LXI. Exstat etiam de *Retiariis* gladiatoribus, & de *Secutoribus*, mentio in *Tergestina* inscriptione apud *Gruterum pag. cccxxxiii.*

COSTANTIVS . MVNERARIVS . GLADIATO
RIBVS . SVIS . PROPTER . FAVOREM . MV
NERIS . MVNVS . SEPVLCHRVM . DEDIT
DECORATO . RETIARIO . QVI . PEREMIT
CERVLEVVM . ET . PEREMPTVS . DECI
DIT . AMBOS . EXTINXIT . RVDIS . VTRO
SQVE . PROTEGIT . ROGVS
DECORATVS . SECVTOR . PVGNAR VIII
 . . sic . . sic . .
VALERAE . VXORI . DOLORE . PRIVVM . RELIQVIT

LXII. MVR legitur deinde in lapide, idest MVRMILLO, sive *Myrmillo*, ob vocalis *u*, & *i*, vel potius *y*, alternationem, apud veteres usitatam. De gladiatoribus *Mirmillonibus* nonnulla superiùs dicta sunt. *Nicolaus Gallias* in *Dissertat. de gladiatoribus* contendit, *Myrmillones* ex genere quodam *Armaturæ gallicæ*, qua utebantur in Amphitheatris, ex *Festo Gallos* primùm dictos fuisse: *Myrmillones* deinde vocem esse græcam, & *Turnebium* in *advers. lib. 5. cap. 4.* hariolari, ait; nam credidit, quod, cum gla-

diatores uterentur armatura propria fortissimorum hominum, quales fuerunt *Myrmidones*, *Achillis* Milites, qui Romanorum sententia *Galli* habebantur, *Myrmillones* de Græca illa natione appellabantur, mutata littera D in L. Hujusmodi denominationem *Lipsius* ridet, non meliorem, ut advertit idem *Galliachus*, ipse exhibet.

LXIII. At referamus illam superiùs laudati *Galliachi* Is enim, nosse omnes, inquit, quod *Myrmillones* ἀπὸ τοῦ μυρμήκων, a formicis, nempe, dicti fuerint, sive quia, ut est in fabulis, populo, pelte *absumpto*, ex voto *Æaci* Jupiter formicas in homines commutarit, sive quia formicarum, instar terram foderent, atque agriculturae operam darent, sive quia primis temporibus, *Æginæ* scilicet, in subterraneis cavernis more formicarum habitarent. Eccur igitur, prosequitur ille, a μύρμος, quod est formica, aut *Myrmidones*, aut *Myrmillones*, appellari nequiverunt gladiatores illi, cum propter gravem armaturam non incedere, sed formicarum more repere potiùs viderentur?

LXIV. Vocabuli *Myrmillonis* notionem rectius expositam, quisque dijudicabit, a voce μормύρος, *Oppiano* μормυλος, piscis genus, ita dictum, juxta *Eustathium* ἀπὸ τῆς μормύραν, a murmurare nempe; nam ille, aqua æstuans, strepitum facere videtur, ac fragorem excitare, cum rapidè fertur, ut legitur apud *Aldovrandum*, de *Piscibus* lib. 2., cap. XIX.: qui nos quoque admonet, hujusmodi genus piscis habere branchias quaternas, ad quas binæ etiam sunt pinnæ, caudamque in lunatam pinnam degenerare. *Facciolatus* in lexico ait *Mirmillones* ante galli appellabantur, & genus *Mirmillonicum* armaturæ gallicum est; dicti sunt a μόρμυρος, *mormyris*, piscis genus in *Ponto*, de quo apud *Ovidium* in *Halieuticis*, & *Plin.* lib. 32. cap. 11., quia in eorum galeis hujusce piscis effigies inerat. Hinc *Retiario*, pugnanti adversus *Myrmillonem*, cantabatur, ut apud omnes legitur, non te peto, piscem peto, quid me fugis Galle? Inscriptio, quæ *Doctorem* *Myrmillonum* exhibet, exstat in appendice *Clar. Muratorii* pag. *MMXIX.* num. 6., & rara ab eodem judicatur.

A . POSTVMVS
ACOEMITVS
DOCTOR
MYRMILLON

LXV. Absolutis gladiatorum speciebus, quæ nostro hoc in marmore primo loco occurrunt, transeamus modò ad cæteras; quas in exponendas non mediocrem, & sanè laudabilem, industriam contulit laudatissimus *Commentarii* Auctor. Harum prima est ex verbis illis PARDVS PROV. VET; & eruditissimus *Facciolati* interpretationem vocis *Prov. Provocator* prima fronte nobis exhibet, cum ait, *Provocatores* dicebantur quoddam gladiatorum genus, qui adversarium primum laceffendo provocabant: & refert idcirco eandem *Ciceronis* auctoritatem pro *Sex. cap. 64.* At in *Commentario* satis aptè hujusmodi interpretatio firmatur duabus inscriptionibus, quæ ex *Fabretto*, pag. 233., ibidem transcriptæ leguntur. Et eapropter edocemur, non gladiatorem *Provincialem*, sed *Provocatorem* gladiatorem, fuisse *Pardum*.

LXVI. Sequitur in altera Decuria DEMOSTHENES MANICAR, idest MANICARIVS. Vocis derivationem forte a *Manicis* fuisse, legimus in *Commentario*: ex eo quia *Manicæ* sint *Chirothecæ* ex ferro, quibus brachia contra hostium injurias muniuntur; quod & animadvertit laudatus *Facciolati* in verbo *Manica*, eosdem *Juvenalis* versus *Satyr. 6. vers. 255.* transcribens, *Thecas* tamen illas appellat, non *Chirothecas*, quæ ab eodem vaginæ manuum, vim frigoris arcentes, dicuntur. *Manicarium*, exponit quippe *Commentarii* Auctor, idem fuisse ac *Laquearium*, quia *manicæ* sunt laquei, seu catenæ, quibus manus devinciuntur, vulgò *Manette*; & præter *Plauti*, ac *leg. 1. §. 1. de Custodia reorum*, testimonium, existat & illud *Prudentii* in *Psychomachia n. 567.*

. capit impia Erinny
Consensu faciles, manicisque tenacibus, arctat.

necnon Horatii lib.1. Epist.16.

*Leſtos, argentum tollas licet, in manicis, &
Compedibus ſervo te ſub cuſtode tenebo.*

Adnotat deinde, *Mannum Equum* ab *Horatio*, aliisque, appellari, & a *Manno* quosdam deducere *Manicare*, hoc est equitare, juxta *Cangium* in *Glossario*; itaut *Manicarius* idem sit, ac gladiator equestris. Hac in re, si id inspiciendum est, quod magis vocis interpretationi conveniat, addere non piget, quod *Nicolaus Mortier*, in *Etymolog.* verbo *Manin*, ait, a *Mania* sit *μανικός*, manicus, insanus, furiosus. Ex *Theſauro Baſilii Fabri Sorani* (quo uno nihil est in hac studiorum arte perfectius, ait *Facciolatus*) habetur, sed & manicus idem est, ac insignis, & excellens, nam *Phryges* illustra, admirandaque, *manica* nuncupant ob *Manin* Regem, bonitate, & potentia perinsignem. Indubium etiam est, quod apud *Cangium* *manicare* sumitur pro equitare a *Manno*, qui, teste *Iſidoro*, & *Horatio*, est equus brevior; qua de re *Juvenalis Satyr.5.* allegatur, propterea semper *manicaſti per pluviam*. Attamen *manicare* sumitur ab aliis pro mane surgere, properare, quod & *Scholiasſtes antiquus Juvenalis* verbis illis dicere voluit in pag.51. num.79. edit. *Lutetiæ 1585. ex Bibliotheca P. Pithæi* ad interpretationem versus ejusdem *Juvenalis*: & multo stillaret penula nimbo. Rectius igitur dici posset, *Manicarium* hunc gladiatorem, matutinum fuisse; & de *Matutino* ludo etiam *Cl.Commentarii* Auctor verba fecit. Reliquum est, ut animadvertamus, aliquando gladiatorum multitudinem appellatam fuisse manum: *Svetonius* in *Oct. Aug. n. 14.* ait, *Peruſinum murum ſacrificans, pene interceptus est a manu gladiatorum, quæ opponendo eruperat*; prout etiam apud *Valerium Maximum* de *Judiciis publicis, cap.1. num.2.* de *Militibus* legitur, *Cum a Libone, Tribuno Plebis, Sergius Galba pro roſtris vehementer increparetur, quod Luſitanorum magnam manum interpoſita fide Prætor in Hispaniam interemiſſet*. Et quemadmodum caterva, ut apud *Scriptores* videre est, in re *Militari* plerumque, immò sæpius, usurpatur pro quacumque *Militum* manu, necnon gladiatores *Catervarii*, juxta *Svetonium* in *Augusto*, qui non *legitimi*, & *ordinarii*, sed temerè pugnantes, extiterunt; ita, si conjecturis locus erit,

erit, *Manicarium* hunc nostrum gladiatorem fuisse *Catervatium*, divinari libenter possumus: & revera hisce nostris temporibus, tam verbo illo *mano*, quam altero *manica*, utuntur ii, qui multitudinem vulgari sermone designare volunt. Hisce omnibus ad ornatum potius prænotatis, non discedimus tamen ab ea sententia, quam ex *Fabri* auctoritate firmavimus, *Manicarium* appellatum fuisse *Demosthenem* gladiatorem, ut ille insignis, & excellens, designaretur: nam bonis gladiatoribus peculiare cognomen, virtutis ergo, datum aliquando fuisse, accepimus a *Trebell. Pollion.* in *Claudio*, qui de cognomine *Aureolo*, hoc est *eximio*, ait, *sæpius inter gladiatores bonis pugnatoribus hoc nomen appositum*; & *Claudius Salmasius* in notis ideò animadvertit, quod hujusmodi boni pugnatores in gladiatorio ludo, *virtutis causa*, *Aureoli dicerentur*, ut *Cecrops Aureolus*, *Astur Aureolus*, *Vejent Aureolus*. Ne intermissa videretur, quam ab initio suscepit *Commentarii Auctor*, interpretandi ratio, erat & hic locus animadvertendi, hac eadem inscriptione luculentissimè probari, in voce *Tiro*, iteratò in marmore scalpta, adhibendam esse litteram *i*, ut quoque legitur in *Pandectarum Codice Florentino*, & in quadam antiqua inscriptione: & jure *Facciolatus* idcirco asserit, perperam sententiam mutasse *Manutium*, falsa deceptum inscriptione, eamque nec veram esse, plenius demonstrasse *Antonium Augustinum Dialog. II.*, teste *Vossio* in *Etymolog.*

LXVII. In voce UNCT. exponenda animadvertit *Commentarii Auctor*, eam explanari posse *Unctus*, vel *Unctor*. At rectè ab eodem nec una, nec altera, interpretatio integrè probatur, cum satis perspectum haberet, *Unctores*, & *Unctos*, vel inter *Athletas*, vel inter *Balneatores*, numerari, secus verò inter gladiatores. Legendum deinde putat, *Victor*, tum ex *Plinii* testimonio, xxvi. 15., tum è lapide illo:

HIC . PRIMVS . ET . SOLVS . VI
CTORES . CAMPANIAE . PRAE
TIIS . ET . AESTIM . PARIA
GLAD . EDIDIT .

Lipsius

Lipsius verò, qui nescire se ait, num ita *venimus* & ab effectu, an cognomine certo, & discernendi causa, dicantur, scrupulum eidem iniecit: quamvis eruditissimus *Mazochius*, in aureo illo de *Amphitheatro Campano Commentario*, utrumque verum esse, definiverit, & ab effectu sic appellatos, quod plures jam palmas numerarent, & insuper certo cognomine, & discernendi causa, postquam institutum, ut victores isti insigni munificentia invicem committerentur. Qua de re inter gladiatores *Victores* accensendus est gladiator ille, cujus imago in *Museo Odescalcho* conspicitur, in *Tabul. xxiv.*, post pag. 54. tom. 2. Is enim, gladiatorem, qui sibi in certamine succubuit, suis humeris imponit, ut spectanti populo præferat *Victoriæ* signum. Nec sane credendum est, id ab hujusmodi gladiatore factum fuisse, ne cadaver illud cæteris in ludo pugnantibus impedimento esset: nam pro certo habetur, hujusmodi curam demandatam fuisse iis, qui *unco-trahones* appellantur a *Francisco Ptolemæo*, in *Vetustal. verb. xii. pag. 144.* Et reverà inter acclamationes *Senatus* post mortem *Commodi* apud *Lampridium* legitur, *gladiatoris Cadaver unco trahatur, gladiatoris Cadaver in Spoliario ponatur.* Præterea, cum locum quemdam arenæ proximum, *Spoliarium* appellatum, recipiendis, exuendisque, gladiatoribus in arena mortuis, designatum fuisse, indubium sit, nil mirum profectò erit, asserere, iis, qui *Spoliario* præficiabantur, id negotii datum fuisse, ut *Amphitheatralem* arenam, unco tractis succumbentium gladiatorum corporibus, ad reliquam pugnam, expeditam redderent. Nostram hic tamen attexere conjecturam, non prætermittimus: vox *Auctoratus* loco *Unct.* restituenda fortasse venit; & idem sculptori nostri hujusce lapidis evenisse suspicamur, quod *Typothetæ* in editione *lexici Cl. Facciolati* an. 1741. accidisse legimus: ille enim postquam in voce *Unctor* posuit *Plauti* auctoritatem, *Trinum: 2. 1. 32.* hisce verbis, *unctorem enumerat inter servitia domus*, in altera vero voce *Vestispicus*, eadem *Plauti* verba referens, loco verbi *Unctor* substituit *Auctor*. Gladiatores *Auctorati* dicebantur ii, qui *liberi* erant, & se ludo ad gladium venundabant, ait *Pitiscus*: hinc a *Seneca*, de morte *Claudii*, *novi auctorati* memorantur, & apud veterem interpretem *Horatii 2. Satyr. 7. vers. 59.* legitur: *Qui se vendunt ludo, auctorati vocantur.*

missa, redivivam intuemur. Ita enim *Epistolæ* auctor animadvertit, esse æneas illas, quas *Herculanensi* in Theatro invenire licuit, easque optimè efformatas esse; ac proindè litterarum latii originalia elementa, tanta etiam instructa antiquitate, Neapoli aservari, testatur.

LXIX. Sequuntur sigla illa SP, quæ exstant in 11. & 111. *Decuria*: in *Commentario* explanantur *spectatus*, ex eo quod ad hujusmodi gladiatorem videtur alludere *Horatius* in *lib. 1. Epist. 1.*

*Spectatum fatis, & donatum jam rude, quæris
Mecænas iterum antiquo me includere ludo.*

vel *spectavit*, idest spectaculum de se præbuit. Quam novissimam interpretationem, alienam quippe a Decuriali hoc nostro lapide, & propriam *Tesseræ gladiatoris*, frustraneum est, confirmare binis illis tesseris gladiatoris, quæ apud *Fabretum* leguntur, pag. 38. num. 188., & seq. Vidimus quoque *Pignorium de Servis*, ibidem est & alia gladiatoria Tesseræ.

MANLIVS . MARTIALIS SP. K. IAN.

Et ex eodem *Pignorio* edocemur, notas illas SP., vel SPECT., quæ doctissimorum virorum huc usque ingenia vexarunt, nihil aliud significare, quam, ut intelligeretur, conductos fuisse aliquos, veluti ab editore gladiatores insignes, rude olim donatos, spectandi gratia, non pugnandi. Ex his igitur rectè quisque dijudicabit, sigla illa SP. potius *Spectator* esse exponenda, quam *spectatus*, vel *spectavit*, cum nec prima, nec altera vox peculiarem gladiatoris speciem constituat, & saltem Veteranis omnibus applicari possint, ex eo quia in ludo spectaculum eos de se præbuisse, pro certo haberi debet; secus vero id sequeretur, duobus exceptis gladiatoribus, descriptis cum dictis siglis in lapide, ceteros nequaquam in ludo pugnasse.

LXX. Properandum nunc est ad notam alteram N̄. Erit fortasse *Novitius*, qui est veluti *Tiro*, in *Commentario*

legitur : at quæ necessitas urgebat lapidis auctorem, eam, qua in cæteris Decuriis usus fuerat, immutare vocem, pluriès repetitam, nempe *Tiro* ? Ex *Athletis*, qui nudi in Arenam descendebant, fortasse gladiatores quosdam nudos dimicasse, præsertim *Meridianos*, ex *Seneca* probari, existimat præstantissimus *Commentarii* Auctor: & proinde *Nudus* notam illam interpretari posse. Addit quoque ad hujusmodi conjecturam verisimilem ostendendam, *Commodum* quandoque nudum in Arenam descendisse, immo & quamplurima gladiatorum nudorum simulacra adhuc superesse, & præ cæteris egregium illud *Capitolinum*. Hac in re doctissimum *Musei Odeschalchi* Auctorem audire oportet. Is enim in *observ. ad Tab. xxiv. vol. 2. pag. 55.* animadvertit, quod, quamvis *Scaliger* asserat, & ex eo *Joan. Rosin. Antiquitat. Rom. lib. 5. cap. 24.*, certaminis initio, postquam inter se rudibus batuissent, ferro nudos se transfixisse; vellet nihilominus, ut idoneo testimonio aliquo nuditas hæc confirmaretur. Non apparere, demum inquit, in imaginibus *Lipsonianis*, sed in gladiatoribus in *Corniola* sui *Musei* incisis, in illis existentibus in porticu *Farnesiana*, & tandem in illo, supra omnem artem elaborato, *Capitolino* nempe. At id tam validum argumentum haud esse ostendit, ut dici queat, gladiatores omninò nudos depugnasse, cum passim nudos intuemur in nummis, & statuis, *Cæsares*, *Antinoos*, aliosque, & tamen verisimile haud est, illo, vel tam inverecondos, vel tam patientes frigoris fuisse, ut detractis planè vestibus in publico esse vellent. Hinc rectè infert, nuditatem illam, quæ nobis in statuis, ac nummis exhibetur, ad arbitrium, voluntatemque artificum esse redigendam: ii enim simulacrum ideo eâ formâ scalpserunt, ut artis peritiam demonstrarent; vel, quæ sentimus, hic addere liceat, ut ita magis exponerent animi sensus, corporisque motus, & hominem idcirco exhiberent, non tantum è saxo sculptum, sed tanquam si corpus, animumque haberet, moveretur mente.

LXXI. Non ignoramus profectò, quod præstantissimus, ac doctissimus Auctor *Observat. ad Museum Capitolinum*, cum de nudo *Capitolino* gladiatore sermonem instituat, *pag. 136. vol. 3.* demonstrare conetur, gladiatores aliquandò detractis omninò vestibus pugnare consuevisse, præsertim ex *Epist.*

Seneca

Seneca 7., in qua legitur, *nihil habent quo tegantur*, ad ictum totis corporibus *expositi*, nunquam frustra manum mittunt; & deinde, *plagis aguntur in vulnera*, & *mutuos ictus nudis*, & *obviis pectoribus excipiunt*. Utcumque res sit, ex auctoritate *Senecæ* non ita liquet, ut planè, & absque ulla hæsitatione, dicere quis possit, nudos gladiatores dimicasse: nam vox *nudus* accipitur aliquando pro eo, qui tantum indutus est, & ut loquamur cum *Pitisci* verbis, cui ornando *desunt vestes exteriores*: ita *nudus Esaias* cap. 20. num. 2., qui *saccum deposuerat*, *vestem extimam in luctu usurpari solitam*, *David* 2. Psalm. cap. 6. num. 20., quia, *regali veste deposita, saltaverat*. L. *Quintius Cincinnatus*, quem *nudum arantem trans Tyberim ostenderant ad eum missi Legati*, apud *Aur. Victor. de Viris Illustribus* cap. 17. Is enim *togam*, quam propriè è tugurio proferre uxorem *Raciliam* jubet (apud *Livium* III. 26.) *deposuerat*. Et præterea ipsemet *Seneca* lib. v. cap. xiiii. de *Beneficiis* ait, sic qui malè vestitum, & pannosum vidit, *nudum se vidisse*, dicit; de iisdem gladiatoribus in lib. i. cap. xi. de *ira*, inquit, *gladiatores quoque ars tuetur, ira denudat*: Itaut, cum *nudus* accipiat quod pro solo, *Martial. lib. i. cap. 44. nudus aper*, hoc est, *solus aper*, *Senecæ* auctoritas explicari possit pro *solis*, & *obviis pectoribus*. Illa verò verba, *nihil habent, quo tegantur*, non de vestibus intelligenda sunt, sed potius de laminis ferreis, quibus humeri pugnantium in bello operiebantur, *segmen* appellatis a *Ferrario de Re vestiaria* lib. i. cap. x.: & revera apud *Vegetium* lib. i. cap. xx. de *Re Militari* legitur, *milites, detectis pectoribus, dimicasse*, quia *cataphractas*, a *Godeschal. Stewechio* interpretatas pro thorace, seu pectorali munimine, & *Cassides* deposuerant.

LXXII. Nudos idcirco gladiatores depugnasse, liquèdò ex *Seneca* non apparet; & ex iis, quæ inferiùs subnectemus, contrarium immò suspicari licet; ex *Ammiano de Persis* lib. 23. habetur, *pedites in speciem myrmillonum contracti iussa faciunt*, & denuò, *seque in modum myrmillonis operiens, hostium latera, quæ nudabat ira flagrantior, districtis mucronibus perforabat*. De *Retiariis* verò testimonium exstat apud *Juvenalem* in *Satyra*, alibi relata, tunicatos illos depugnasse: & proinde *Britannicus* adnotat in verbo tu-

nicati: tunica vestimentum sine manicis, quo utebatur Retiarii, ut fortè ad dimicandum essent aptiores.

LXXIII. Eandem notam, de qua fusiùs quam par erat, egimus, cum explanare pergat accuratissimus *Commentarii* Auctor, *Nanum* in dicta nota comprehendi posse, demonstrat, ex *Xiphilino* in *Domitiano* LXVII. 763., *Statio* in *Sylv.* I. 6. 57., & *Lipso*, qui *Nanorum* gladiatorum II. *Satur.* 4. imaginem dedit. At nescimus profectò, num hac gladiatorum conditio *Retiariis* conveniat, itaut *Æmilianus* in lapide descriptus, & *Retiarius*, & *Nanus* fuisset. *Numerarium* quoque dici posse, ait: prout erant milites cohortis, & præsertim ex illa nota, quæ præfixa legitur tribus gladiatorum nominibus, nempe 7., quæ & *Libertum* designare potest, ut legitur apud *Ursatum* de *Notis Romanorum*. Ad Gladiatores deinde *notos* recurrit, ex eo potissimum, quod illos *Svetonius* commemorat: & fane de *Notis* gladiatoribus *Statius* etiam in *Sylv. lib.* 2. 5. num. 25., loquitur:

*Magna tamen subiti tecum solatia leti
Vide feres, quod te mæsti, populusque, Patresque,
Ceu notus caderes tristi gladiator arena,
Ingemuere mori.*

LXXIV. Si conjecturis demum uti licet, & *Decurias* omnes completas, ac integras, quis exoptaret, eandem notam, sive literam Ñ, oscitantia sculptorum, vel artis ruditate, quæ etiam in censum venit, collocatam fuisse in III. *Decuria*, dicere libentè possumus. Et proindè, si cætera nomina, quæ in dicta III. *Decuria* insimul agglomerata leguntur, juxta rectissimam ejusdem *Commentarii* Auctoris sententiam ad IIII *Decuriam* revocanda sint, meritò hæc nota Ñ inter illa nomina collocanda esset: ex eo quia tunc nomen *Nonii*, vel potius *Numerii* præferre potest. Novum sanè haud est, sub dicta nota *Numerium* quandoque expressum fuisse. *Vinandus Pighius* in *prænominum notis* post *Fast. Magistrat. Roman.* illam ita exponit: *Pitiscus* in *lexico* idem animadvertit, imò & omnem submovet difficultatem, quæ oriri possit ex eo, quod prænomine *Numerii* sola Familia patricia *Fabia*, ex *Val. Maxima*, usa sit; nam ex illius verbis colligit, Nu-

merium primum prænomen, deinde gentis *Fabiæ* ex *Patriciis* tantum proprium, & primum inter *Patricios* eo usum *N. Fabium*, cum antea promiscuum plebeis familiis esse potuerit: & eapropter in marmoribus *Capitolinis* legi, ait, *L. Sextius Sex. F. N. N. Sextin. Lateran.*, hoc est *Numerii* nepos, & apud *Ciceronem* pro *Cluentio* cap. 7. *Dinea Socrus*, quæ filios habuit *M. & Numerium Aurius*, de orat. 111. 23. at *Numerius Furius noster familiaris*.

LXXV. Ad alteram, quæ in Commentario sequitur, Inscriptionem, quæque ibidem gemina appellatur, ex eo fortasse, quod una simul cum priori, eodem in loco effusa, in lucem venit, libenter progredimur. Nam primum omnium satis patet, si ea conjectura non improbetur, quod nempe alter hic lapis ad gladiatorum *Silvani Collegium* pertineat, *Familiam* gladiatorum, non Collegium, illorum societatem appellari. Hinc legitur FELICI IMPERATORI OMNIA FELICIA SALVO COMMODO FELIX FAMILIA. Et ex iisdem verbis apertissime intelligitur, rationem *Marcæ* prænominis ex inscriptionibus non adeò firmari posse, ut pro certo habeatur, illud ab eo assumptum fuisse, vel ante, vel post obitum Patris; cum non in omnibus lapidibus, vel numismatibus, eandem servatam esse regulam, cernamus. Qua de re *Reymarus ad Dionem* vol. 2. pag. 1203. num. 817. ait, modò *Lucius*, modò *Marcus*, *Aurelius Commodus* inscribitur in Nummis apud *Mediobar.* pag. 240., scilicet, ut observat *Sponius*, *Recherches* pag. 236. iidem *Romani diversis interdum prænominibus, & nominibus utebantur*, sic *Geta*, modo *Lucius*, modò *Publius* in Nummis, adnotante *Froelich. Tentam.* pag. 281. Et præter nummos, idem de *Commodo* observatur in lapidariis monumentis, prout est illud, quod exscripsit, prius in *lib. 3. de Via Appia*, & novissime in Dissertatione de *Consularibus Provinciæ Campaniæ*, pag. 45. *Franciscus Maria Pratillius*, ob complura, quæ hætenus dedit, fecundissimi ingenii sui specimina, in Republica Litteraria jam notissimus:

HERCVLI . VICTORI
 AVG. SAC.
 OB . MVNIF. INDVLG. PRINC.
 L. AVRELI . COMMODI
 IMP. AVG. GERM. COS. IIII. P. P.
 L. ANNIVS . L. F. POMPE
 IANVS . PROCOS. CAMPAN
 PON. CVR

LXXVI. Ad reliqua transeamus .Ex eodem hoc nostro lapide elicere etiam potest , qui id in animo habeat , *Manutii* sententiam in *Orthographia* , de scribendo vocem , *Felix* absque diphthongo , integrè , & omninò probatam esse ; at fortasse res hæc satis protrita videtur . Animadvertit hic , pluries laudatus *Commentarii* Auctor , Familiam gladiatorum *Commodo* , sibi que , plaudere ob restitutionem , & dedicationem *Templi Silvani* ; & proinde verba illa , *Felici Imperatori omnia Felicia , salvo Commodo Felix Familia* , Acclamationum voces fuisse , censet ; quod & comprobare conatur ex *Ferrario* præsertim , de *Adclamationibus* , & ex *Brissonio* de *Formulis* . Nihilominus , acclamationum non modò , sed etiam gratulationum voces , fuisse illas , quæ in lapide leguntur , ex eodem *Brissonio* habetur : ait idcirco ille , *accedant , & gratulationum voces , quales sunt hæc , quas , ubi Germanicum convaluisse Romæ percrebuit , a tota Civitate missas , Sveton. in Calig. cap. vi. refert , salva Roma , salva Patria , salvus est Germanicus , similiterque Alexandro Severo post Victoriâ Persicâ undique omnes acclamasse , salva Roma , quia salvus est Alexander .*

LXXVII. E' verbis , quæ deinde in lapide leguntur SILVANVM AVGVSTVM , intelligimus profectò , non Collegium *Silvani* , ut nonnulli opinantur , restitutum fuisse a *Commodi* Familia , sive a gladiatorum Familia , sed Templum *Silvani* , (ut suspicatur quoque *Commentarii* Auctor , quamvis postremo deinde sui operis loco mutata sententiæ specimen exhibeat) , vel Simulacrum , vel Aram : ex eo potissimum , quod *Augusti* nomen ex sua origine sanctum , & consecratum significat , ut ex *Festo* tradit *Philippus a Turre*
 in

in Dissertat. de Deo Beleno. Qui quidem Auctor refert Ovidii versus Fastor. lib. 1. 609: & 610.

*Sancta vocant Augusta Patres, Augusta vocantur
Templa Sacerdotum ritè dicata manu.*

necnon Svetonii verba in Oct. Cæsar. cap. 7. quod loca quoque religiosa, & in quibus auguratio quid consecratur, Augusta dicantur, Dionis. lib. 52. pag. 507. nam quæ in honore, atque cultu sunt, ea Augusta vocantur. Accedit, quod apud Romanos elegans locutio illa in usu fuit, qua dum Templum, Aram, Delubrum alicujus Numinis designare vellent, Templum Aram &c. reticentia quadam prætermitterent, numen ipsum tantummodo indicantes: Martialis vi. 64. 12., ut ostenderet, Palphurium Suram domum habuisse, Dianæ Aventinæ Templo finitimam, ideoque aspectum in Circum Maximum retinuisse, ait:

*Quique videt propius magni certamina Circi,
Laudat Aventinæ vicinus fura Dianæ.*

In Prudentio lib. 2. num. 9. ΠΕΡΙ ΣΤΕΦΑΝΩΝ legitur

*Hæc sola deerat gloria
Urbis togatæ insignibus
Feritate capta gentium,
Domaret, ut spurcum Jovem.*

Quod Stephanus Chamillard interpretatur, lascivi Jovis statuum comminuere: Cicero etiam, de Natura Deorum lib. 1. num. 42., ait, omitto Eleusinam, vel, ut alii legunt, Eleusinem sanctam illam, & Augustam, ubi initiantur gentes orarum ultimæ, hoc est, juxta Boubier, in quo Athenienses sacra peragebant, & exteri fuerunt ad hujusmodi Ministeria initiati, sive admissi. Et passim in Inscriptionibus, quarum unam hic, a Muratorio pag. cxxxiii. num. 1. transcriptam, subnectimus.

A. SATRIVS
VRBICVS
VEXILLARIVS
DOMO . FLORENTIA
SILVANVM
EX . VOTO . POSVIT

LXXVIII. Epitheton AVGVSTVM, integrè in marmore sculptum, & SILVANO tributum, aptissimum quidem est ad magis, magisque comprobendam animadversionem illam Clariss. *Rivauteλλα*, & *Ricolvi* in *Marmor. Taurinensis*, qua edocemur, in omnibus titulis, in quibus alicui magno Deo inscribitur ara cum illa compendiaria nota AVG., neminem dubitare, quin AVGVSTO legendum sit; de *Silvano* verò non ita se rem habere, cum plerique, & quidem præstantissimi viri, *Augusti* legendum esse putant, nempe, *Silvano Augusti* genio, *custodi*, & *patrono*: & a *Ferrario*, qui in opere de *Re Vestiaria* huiusmodi lectioni assentitur, imperitos non rectè appellari eos, qui *Silvano Augusto* legant, cum tamen, bona pace tanti viri, *Silvano Augusto* legi posse competentum sit.

LXXIX. Verbum RESTITVIT sine ulla animadversione prætereundum haud est. Nam Clarissimus *Mazochius* nos admonet in *Cap. 11. de Amphitheatro Campano*, quod, *quamvis Restituere plus aliquanto in speciem notare videatur, quam instaurare, tamen*, quantum perspicit ille, *in vetustis titulis restituere sine alio additamento renovationem, sive tuitionem, aut facta testè, ferè notat; nam cum aliquid amplius volebant significare, tum a solo restituere, & interdum ab inchoato restituere . . . dicebant*. Hinc intelligimus, renovationem tantum, vel tuitionem, a *Familia*, in lapide designata, factam fuisse Templi Silvani.

LXXX. Quæ sequuntur verba DEDICANTE SEVERIANO MAXIMO, rectissimè in *Commentario* exponuntur, tum ex *Pitisci* definitione, tum ex auctoritate summi viri, ac hisce præsertim in rebus peritissimi *Mazochii*, cujus *Diatribam de Dicationibus* in *Amphitheatro Campano* omninò videndam esse, ait. Qua de re innotescit, vocem *Dedicante* eandem esse, ac *enecante* ex Græco verbo ἐνεκνίζαν; quod
se-

sequior latinitas *ἐνταῖναι* dixit. Et re vera *Antonius Agellius* in *Psalm. xxix. Cantici in Dedicatione Domus David*, ait, ac primum quid sit *Dedicatio*, quod non idem sonat quod *consecratio*, alioqui de profanis rebus non diceretur. Dicitur autem, ut in *Deuteronomii cap. xx. de profanis domibus*; *Quis est*, inquit *Moyſes*, qui *ædificavit domum novam*, & non *dedicavit eam*? quo in loco nihil aliud est *dedicare domum*, quàm *initium in ea habitandi facere*, quo die eam *solemnibus epulis quasi consecrabant*. Sic *dedicatio altaris* dicitur, cum primum super eo *sacrificium offerri captum esset*, quod etiam voce *Græca* significatur, τὸ ἐνταῖναι ὁμοῦ τὸ ἱερὸν, de *innovatione*, seu de *initiatione domus*. Non ideo tamen *laudatus Clariss. Mazochius* negat, *dedicationem*, quæ plerumque in *inscriptionibus* tantum pro *ἐνταῖναι* adhibetur, non rarò etiam pro *consecratione* usurpari, eo quod res essent *conjunctissimæ*, eoque unum pro altero poneretur. Comprobat deinde *Commentarii Auctor*, *Commodum* fortasse *Severiano Maximo* *dedicandi potestatem* dedisse: nam *Dedicationibus*, vel præerat ipse *Princeps*, vel is, cui *dedicandi potestatem* dedisset; quod ex *Ulpiano*, in *leg. ix. Dig. de Rerum divisione*, ipsemet *Mazochius* in *Diatriba de Dedicationibus* aptissimè demonstravit.

LXXXI. Interpretationis ordo modò nos deducit ad verba *PROCVRANTE FELICITER ORDINI POTESTATIVM*. *Procurare* idem est, ac *præesse*, ex *leg. 86. Dig. de adquiren. & amitten. heredit.*, & significat etiam *expiare*, prout legitur in eodem *Commentario*; & ea de re *Gifanius* forsan in *observat. Latinæ Linguae* ait, quod verbo *procurare in re divina utebantur Romani*. De voce *Feliciter* id quoque addere non piget, quod *Facciolatus* itidem adnotat, *vox erat in bonis ominaionibus, & acclamationibus, familiaris, cujus rei exempla leges apud Ciceronem Att. 13. 22. Juven. 2. vers. 119., Sueton. in Claud. cap. 7.* Occasione deinde vocis *ORDINI, & POTESTATIVM*, *Commentarii Auctor* nobis proponit *alternationem*, quæ frequentissima in antiquis titulis est, litteræ *E, & I*, itaut veteres sæpiissime utebantur *ablativo terminante in I*. in aliquibus vocibus, & idcirco legendum esse, tradit, *Ordine* pro *Ordini*. Quoad verò *genitivum pluralem in ium*, prout est *POTESTATIVM*, *Varronis lib. 7. de ling. latin.* testimonium exhibet. Sub voce tamen *POTESTATIVM*,

non Magistratum, sed Ministros illius operis restituti, & dedicati, comprehendi potius, suspicamur, additos nempe servitiis ejusdem operis: *Tertullianus* enim in *Scorpiaco* illos, qui cardinibus, foribus, & luminibus, præsidebant, *Carnem*, *Foculum*, & *Limentinum*, elegantèr appellat *potesitates Janitrices*, & *potesitates a Cancellis*, hoc est Ministros, qui hostia, & cancella, servabant.

LXXXII. ET CVLTIS DOCTORIBVS, idest *Lanistis*, interpretatur *Commentarii* Auctor; idem legitur apud omnes peritissimos antiquitatis investigatores. Et sanè eidem accuratissimo Auctori ignotum haud erat, *Doctores* appellatos fuisse disciplinarum, ac scientiarum non modò, verum & artium mechanicarum præceptores. Quod quidem, cum *Reinesius* in lapide pag. 550. improbaverit, & pro *Doctor librarius* reponendum esse censuerit (*nimis temerariè ait Sponius Miscellan. sect. vii. art. 2.*) *Structor librarius*, eo quod *inepta illa locutio videatur*, meritò, tam in *Miscellan.* a *Sponio*, quam in *Dissert. 43. art. 3. Antiquitat. Italic. medii ævi* a Cl. *Muratorio* objurgatur. Et quamvis è nonnullis inscriptionibus habeamus *Doctores Thracum gladiatorum*, prout est illa apud *Fabrettum* pag. 189. *Doctores Mirmillonum*, ut in lapide *Muratorii* pag. *MMXIX.*, & in altero apud *Maran- gonium delle cose Gentilesche* pag. 469., reperto in *Vinea Nari*, extra *Portam Salariam*, sub anno 1742.

A. POSTVMVS
A. COEMETVS
DOCTOR
MYRMILLON.

Attamen credendum haud est, *Doctorum* vocem peculiarem, vel propriam fuisse *Lanistarum*: nam ex *Vegetio* habetur *lib. i. de Re Militari cap. xv.* quod, ad tirones, in sagittis luforiis diligentèr exercendos, *Doctores ad hanc rem Artifices eligendi*: & in lapide apud *Sponium*, laudato in loco, *Doctor Sagittarius*. Scenici quoque suos habuerunt Doctores, prout inferiùs dicendum erit.

LXXXIII. Novissima demum Inscriptionis verba,
MAXIME COMMODIANE ABIAS PROPITIVM CÆ-
SA-

SAREM, ita exponuntur in *Commentariis*, quod interea eadem *Commodiano Maximo*, tanquam *Collegii Patrono* gladiatores Cæsarem propitium unanimi voto adprecantur: quæ de re verbum *abias* ibidem intelligendum esse, demonstratur, ac *habeas*, addita aspiratione, & littera *i* in *e* commutata, juxta *Popmam de usu antiq. locut.* Quam immutationem evenisse, animadvertit etiam *Vossius*, propter cognationem litterarum E & I.: & idcirco non dubitaverunt veteres, & *here*, & *heri* dicere, *mane* & *mani*, *vespere*, & *vesperi*.

LXXXIV. Pro hujusce laboris nostri coronide aliam addere conjecturam duximus, quod nempe, cum nulla in lapide pateat gladiatorum mentio, inscriptio hæc postrema, ex altera mox transcribenda a *Carol. Cæsar. Malvas. Marmor. Felsin. sect. 8. cap. xi.*, potius pertinere videatur ad *Scenicos, Histriones, & Pantomimos*.

M. AVRELIO : : : : : LIBERTO
 COMMODIANO : MAXIMO
 PANTOMIMO . ET . HISTRION.
 SCENICO . ANN. XI.
 VIRIDIA . C. LIBERTA
 MVSICA . COMMODIA,
 DONATA

Mentio enim hic fit *Marci Aurelii Liberti*, qui curam habuit restitutionis *Silvani Augusti*; deest tantum *Euporan* & *Aug.* quod in prænotato interpunctionis spatio esse poterat: &, si revera deesset, nihil profecto interest, cum Romani non eandem, & constantem servaverunt retinendorum prænominum, & nominum rationem, ut ex *Sponio in les Recherches* patet. COMMODIANVS MAXIMVS idem prorsus est, ac ille, cui adprecatur in lapide, ut ei Cæsar propitius sit. Hinc judicio eorum, qui hac in re peritissimi sunt, libentè relinquimus, ut dignoscant, num spernenda, vel amplectenda hæc nostra divinatio sit. Erit fortasse, qui mentionem *Doctorem*, quæ nostro in lapide exstat, non parum recensitæ conjecturæ obesse dijudicabit; ex eo quia sub *Doctorem* nomine *Lanistæ*, sive gladiatorum Magistri, comprehendantur; at facile nobis erit, reponere, Doctores quoque appellatos fuisse illos, qui fabulas

scribebant, & actoribus ad discendum dabant, juxta *Donat. in Prolegom: ad Terentium*. Nec mirum est, quod in *Commodi* familia extiterint *Histriones*: nam præterquamquod, servos histriones apud Romanos extitisse, legitur, ut videre est apud *Pignorium de Operibus Servorum*, *Commodum* illorum etiam amantissimum fuisse, negari haud potest. Denique, si Auctoris *Commentarii* huc revocemus sententiam, *Silvanum*, nempe, cultum fuisse ab omnibus Artificibus, cum sub nomine Artificum histriones venisse, ex *Ulpiano* præsertim legatur his verbis, *vel calculator sit, vel histrio, vel alterius voluptatis artifex*, & ex *Svetonio in Cæsar. cap. 84. num. 6. scenici artifices habeantur*, *Silvanum* proinde ab iisdem etiam cultum fuisse, affirmare quis jure potest.

LXXXV. Illa postrema lapidis verba, MAXIME COMMODIANE ABIAS PROPITIVM CÆSAREM, respiciunt quoque consuetudinem illam, qua Romani, vel *Deos propitios* precabantur iis, a quibus beneficium acceperunt, vel *propitium Cæsarem*; & eò magis in rebus ludicris, ut patet ex *Epist. v. lib. vi. C. Plinii*, qui, dum refert contentiones, exortas inter *Celsum*, ejusque nepotem, ex eo quod petebatur, legi *repetundarum* addere, reis, nempe, licere, testes denunciare, ait: *Et nunc quasi reconciliarent, componerentque, frequentius singulis, ambobus interdum, propitium Cæsarem, ut in ludicro aliquo precarentur*; quod *Catanæus* inter variorum notas exponit, *tanquam si ageretur aliqua res ludrica, ludrica autem ars, quæ ludi gratia, scenica, & histrionica*.

LXXXVI. Et hic, ut contractis velis portum teneamus, ne quis credat, nos arbitrari, hisce nostris conjecturis, hætenus expositis, omninò deferendum esse, finem huic nostræ Dissertationi constituimus cum *Apollonii Tyanæi* responso, quod, ut ex *Philostrato in illius vita lib. 4. cap. 28.* patet, iis, qui symbola simulacri *Milonis* explanare nitebantur, reddidit, ego, nempe, *sapientiora esse censeo, quæ sunt veriora*. Nam satis intelligimus, id verum omninò esse, quod *Cl. Lælius Taurellius* præstantissimo viro *Vincentio Borghini* scripsit, *posse magis aliorum oppositiones ad incudem revocari, quàm certi aliquid ad causam, tantis antiquæ vetustatis tenebris obsitam, adferri*. Et ideo,

cum

cum nihil tam commune sit hominibus , quàm errare , & labi : idque eveniat potissimum in operibus philologicis , ubi solo sæpissimè conjecturarum prælidio veritas inquiritur ; si quid non perfectum , probatumque tradiderimus , vel omninò prolapsi erimus , ne sociemur cum iis , qui suo nimium fidunt ingenio , & cæterorum judicia auribus respuunt , animoque aspernantur , eam libentissimè poscimus veniam , quæ hisce præcipuè in rebus petitur , daturque vicissim .

FINIS.

I M P R I M A T U R ,

Si videbitur R^mo Patri Magistro Sacri Palatii
Apostolici .

Dominicus Jordani Archiep. Nicom. Vicesg.

A P P R O B A T I O .

Differtationem a Clarissimo Auctore Abb. Francisco Antonio Vitale, Arianensi, in binas Inscriptiones, Commodi Imperatoris ætate positas, multo studio elucubratam, legi jussu R^mi Patris Thomæ Augustini Ricchini Sac. Pal. Apostolici Magistri: eamque non solum contra Principes, bonosve mores nihil continere reperii, verum & dignam arbitratus sum, quæ in publicam lucem prodeat. Dabam ex Hospitio Apostolico vi. Kalendas Octobres MDCCLXII.

Philippus Bruni Scholarum Piarum.

I M P R I M A T U R ,

Fr. Thomas Augustinus Ricchinus Ord. Prædic.
Sac. Pal. Ap. Mag.

INDEX AUCTORUM⁷⁹

QUI IN OPERE LAUDANTUR.

A

A Gellius Antonius.
Aldrovandus Ulysses.

Ammianus.

Apulejus.

Artemidorus.

Ascensius.

Asconius.

A Turre Philippus.

Augustinus Antonius.

Aurelianus Cœlius.

Ausonius.

B

Basnagius Samuel.

Beroaldus Philippus.

Borghini Vincentius.

Bouhier Joannes.

Brenemannus Henricus.

Brilonius Barnabas.

Brittanicus Joannes.

Budæus Gulielmus.

C

Cangius.

Capitolinus.

Casaubonus Isaacus.

Catanæus Jo: Maria

Cæsar.

Chamillard Stephanus.

Chronic. Alexandrin.

Cicero.

Claudianus.

Corasius Joannes.

Cuperus Gisbertus.

D

Dion Cassius.

Donatus Ælius.

E

Eulathius.

F

Fabrettus Raphael.

Fabrus Basilius Soranus.

Facciolati Jacobus.

Ferrarius Octavius.

Festus.

Florus.

G

Galenus.

Galliachus Nicolaus.

Gellius.

Giphanius Hubertus.

Gorius Antonius Franciscus.

Gonzalez de Sales Jos. Antonius.

Gothofredus Dionysius.

Gronovius Joan. Fridericus.

Gruterus Janus.

Gutherius Jacobus.

H

Heineccius Jo: Gottlieb.

Horatius.

I

de Jordan Joannes Christophorus.

Isidorus.

Juvenalis.

L

Lampridius.

Leges nonnullæ Codicis, & Digestorum.

Lipsius Justus.

M

Massejus Scipio.

Malvasia Julius Cæsar.

M. A. V. N.

Manilius.

Manutius Aldus.

Maturantius Franciscus.

Marangonius Joannes.

Marmora Oxoniensia.

Martialis.

Mazochius Alexius Symmachus.

Medio-

Mediobarbus Franciscus .
 Memoria Trevoltinae .
 Du Mont Joannes .
 Montfauconius Bernardus .
 Mortier Nicolaus .
 Muratorius Ludovicus Antonius .
 Museum Capitolinum .
 Etruscum .
 Farnesianum .
 Florentinum .
 Odescalchum .
 Pisanum, olim Corrarium .
 Veronense .

N

Navius Paulus .
 Nieupoort .

O

Observationes Rei litterariae, edit.
 Veronae 1739 .
 Oppianus .
 Ovidius .

P

Pandectarum Codex .
 Pancirolus Guidus .
 Panegyri incerti auctoris .
 Paulus Jurisconsultus .
 Pedrusi Paulus .
 Petavius Dionysius .
 Petronius .
 Philostratus .
 Pighius Stephanus Vinandus .
 Pignorius Laurentius .
 Piranesius Jo: Baptista .
 Pithæus Petrus .
 Pitiscus Samuel .
 Plautus .
 Plinius Secundus .
 Polenus Joannes .
 Popma Aufonius .
 Ptolemæus Franciscus .
 Pratillius Franciscus Maria .
 Prudentius .

Q

Quintilianus .

R

Reimarus Hermannus Samuel .
 Reinesius Thomas .
 Ricolvi Joh. Paulus .
 Rivautella Antonius .
 Rosinus Joannes .

S

Salmasius Claudius .
 Scaliger Josephus .
 & Julius Cæsar .
 Schefferus Johannes .
 Scholiaſtes Juvenalis .
 Scutillus Dominicus .
 Seneca .
 Sigonius Carolus .
 Sponius Jacobus .
 Statius Papinius .
 Stewechius Godeschal .
 Suetonius .
 Symmachus Q. Aurelius .

T

Tacitus .
 Taurellius Lælius .
 Tertullianus .
 Terentius .
 Tortellius Joannes .
 Trebellius Pollio .
 Turnebus Adrianus .

V

Valbonesius .
 Valerius Maximus .
 Varro .
 Vegetius .
 Virgilius .
 Vitruvius .
 Vossius Jo: Gerardus .
 Urfatus Sertorius .
 Ulpianus .

X

Xiphilinus .

INDEX RERUM.

A

A		
<i>Bias idem ac habeas</i>		pag. 74, & 75
<i>Abias propitium Casarem, precatio Romanorum pro iis, &</i>		
<i>quibus Beneficia acceperunt.</i>		76
<i>Et potissimum in rebus Ludicris.</i>		
<i>Acclamationum voces.</i>		70
<i>Achillis Milites Mirmidones dicti.</i>		59
<i>Adrienses Etruscorum Coloni.</i>		58
<i>Excellentes in pugna Retiariorum, & Secutorum.</i>		
<i>Et forsitan illius inventores.</i>		
<i>Albarii Artifices qui.</i>		28
<i>Alfidia Familia.</i>		28. 29
<i>Ambubajarum Collegia.</i>		34
<i>Antiquis in rebus nihil certi affirmari potest.</i>		16
<i>Arena pro Amphitheatro.</i>		22
<i>Pro littore, seu portu</i>		
<i>Pro foro.</i>		
<i>Pro quocumque loco pugnae.</i>		
<i>Pro usu agendi apud centumviros.</i>		
<i>Arena è Grypta deferebatur in Amphitheatrum.</i>		47
<i>Arenaria quæ.</i>		22
<i>Arenæ fodiendæ servitus prædiorum rusticorum.</i>		28
<i>Arenarii Artifices ab Arenato opere.</i>		28
<i>Arenarii dicti Venatores.</i>		23. ad 25
<i>Qui arenam deferebant in Amphitheatrum</i>		
<i>Qui docebant elementa numerorum</i>		
<i>Arenarii, loco arenæ fossorum.</i>		22
<i>Arenarii non semper dicti gladiatores.</i>		23. ad 25
<i>Arenarii appellati qui contra feras pugnabant.</i>		
<i>Arenarii cum Meretricibus collati.</i>		24
<i>Cum Lenonibus.</i>		32
<i>Arenarii, qui nempe in arena pugnabant, vilissimum genus</i>		
<i>hominum, & collegio indignum.</i>		34
<i>Arenarius, vox ab Arena, in qua cum Bestiis pugna-</i>		
	L	batur,

<i>batur, tralatitiè deducta.</i>	24
<i>Pro gladiatore in lapidibus non occurrit.</i>	26
<i>Nec etiam apud priscos Scriptores.</i>	27
<i>Artifices in Spectaculis qui fuerint.</i>	37
<i>Artifices Scenici.</i>	75
<i>Artifex quid significet.</i>	37. & 38.
<i>Affidarius, vide Effedarius.</i>	
<i>Auctorati qui fuerint</i>	63
<i>AUGUST, compendiariè in lapidibus sculptum, quomodo explicandum.</i>	72
<i>Augusti nomen ex sua origine sanctum, & consecratum significat.</i>	70. & 71.
<i>Aureoli qui.</i>	62

B

B <i>Orystenes, quo Hadrianus inter venandum usus fuit.</i>	52
<i>Borystenes gladiator Thrax veteranus.</i>	
<i>Bustuarii gladiatoris imago.</i>	51

C

C <i>Collegia in Decurias distributa</i>	47
<i>Collegia illicita, Senatusconsultis, & legibus sublata.</i>	35
<i>Collegiorum nomine quæ veniebant.</i>	
<i>Collegium Æsculapii.</i>	37
<i>Collegium Aurelianum quare dictum.</i>	43
<i>Larum.</i>	20
<i>Silvani idem cum Collegio Larum.</i>	20
<i>Collegium latrocinale apud Apulejum.</i>	35
<i>Commodi Imperatoris nequissima vita.</i>	30
<i>Commodus, Palus non Paulus appellatus</i>	31
<i>Hercules dictus, & in nummis Hercules Romæ Conditor.</i>	36
<i>Coloniam Commodianam Romam appellari iussit.</i>	
<i>Statuas accepit in Herculis habitu, eidemque immolatum ut Deo.</i>	
<i>Hercules Jovis filius aliquando appellatus.</i>	16
<i>Augustus quando appellatus fuerit.</i>	17. & 18
<i>Marci prænomen quando assumpsit.</i>	16
<i>Commodi vox quomodo scribenda, num cum duplici m, vel cum una.</i>	19
<i>Consulatus Commodi cum Quintillo.</i>	14

<i>Consulatus primus, secundus, tertius &c. quomodo in lapidibus, & nummis describebatur.</i>	83 15
<i>Copula ET an inter nomina duorum Consulum scribebatur in seculo secundo.</i>	19

D

D <i>Ecuria idem ac Decas.</i>	47
<i>Album aliquando & matriculam designavit.</i>	
<i>Dedicare idem ac encœniare, probatur ex expositione Agellii in Psalm. XXIX. Cantici in Dedicatione Domus David.</i>	72. ad 73
<i>Dedicare domum ex eodem Agellio nihil aliud, quam initium in ea habitandi facere.</i>	
<i>Dedicatio Altaris, idem ac cum primum super eo sacrificium offerri cœptum sit.</i>	
<i>Dedicationis vox non rarò pro Consecratione adhibita.</i>	
<i>Dedicationibus præerat ipse Princeps, vel is, cui dedicandi potestas ab eodem dabatur.</i>	73
<i>Diana Nemorensis.</i>	45
<i>Doct̃or Librarius.</i>	74
<i>Sagittarius</i>	
<i>Mirmillonum.</i>	59. 60. & 74
<i>Doct̃ores idem ac Lanistæ.</i>	74
<i>Doct̃ores appellati, qui fabulas actoribus ad discendum dabant.</i>	75
<i>Etiam artium mechanicarum præceptores.</i>	
<i>Doct̃ores Thracum.</i>	
<i>Dymachærus gladiator idem ac Effedarius.</i>	55

E

E <i>In i frequens Commutatio in inscriptionibus & apud antiquos Scriptores.</i>	75
<i>Effedarius gladiator.</i>	53. & 54
<i>Effedarius an Assidarius scribebatur.</i>	
<i>Effedarius vox Provinciarum Galliæ.</i>	55
<i>De Effedariis gladiatoribus Valbonesii sententia.</i>	
<i>Effedum quid.</i>	54
<i>Et, vide Copula et.</i>	
<i>Etrusci a Græcis gladiatoria spectacula acceperunt.</i>	48
<i>In usu habuerunt pugnam Retiariorum, & Secutorum.</i>	58

F

F Amilia nomine Societas gladiatorum quare appellabatur.	36
Felicitur vox acclamationis, & bonæ ominationis.	73
Felix vox absque diphthongo.	70
Fusina, & Culter, Armatura Retiariorum.	57

G

G Enitivus pluralis, in ium desinens, usitatus apud antiquos.	73
Gladiatores addicti cultui Silvani Aureliani.	44
Gladiatores a locis, vel Tempore, & aliis de causis discriminati, veluti.	51
Samnites.	
Pinnirapi.	
Rudarii.	
Fiscales.	
Voluntarii.	
Hostes bello capti.	
Servi.	
Nobiles.	
Postulatitii.	42. & 50
Privati.	
Catervarii.	
Meridiani.	
Supposititii.	
Bustuarii.	
Pegmares.	
Legitimi.	51
Cubicularii,	
Thraces.	52
Hoplomachi.	53
Essedarii.	53. & 54
Secutores.	50. & 56
Retarii.	56
Galli.	
Provocatores.	60
Mirmillones.	58, & 59
Manicarii.	60
Nani.	68

Noti

Noti.	85
Veterani , & Tirones :	48
Gladiatores , Nudi an pugnaverint :	66. ad 67
Gladiatoria spectacula à quibus adinventā :	48
Quando à Romanis usu recepta .	48. & 49
Eorumdem origo , & Causa .	
Gladiatores vilissimum genus hominum .	24
Scurris inferiores .	32
Gladiatores aliquando fuisse Equites , & Senatores , & qua de causa .	33
Gladiatores in leg. vi. Digest. de Jure Immunitatis qui in- telligantur .	38
Gladiatores quare in Militia adhibiti .	39
Gladiatores dicti gladiatorum fabri .	40
Gladiatores , vox usurpata pro loco certaminis .	
Pro Sicariis .	
Pro iis , qui facile gladios in alios convertunt .	
Gladiatorio animo , apud Terentium in Phormione quid si- gnificet .	33
Gladiatoria Ars magnificata , sed Artifices notati .	34
Gladiatorum mentio in libris de re militari veterum non ex- stat .	40
Gratulationum voces .	70
Cryptarius qui .	47.
H	H
Historia Maximi exstabat tempore Lampridii .	36
Histriones .	35. & 76
Hoplomachia quæ	53
Hoplomachi gladiatores .	
I	I
Alterum in genitivis geminantibus ab antiquis contra- ctum .	20
Initialis quid significet .	41
Inscriptio Lugdunensis de Dymachero , sive Assidario .	55. & 56
Inscriptionis antiquæ conscriptæ sunt stilo simplici , & persæ- pe idiotico .	27
Juppiter Vimineus .	45
L	L
Ar quid significet .	45
Lanista .	42
Legis	

Legis vi. Dig. de Jure Immunitatis interpretationes .	38
Litteræ in ære, inter Antiquitates Herculanenses repertæ, optimè efformatæ .	65

M

M Litteræ ductus sine capitulis , vulgò Capitelli , antiquitus fiebant .	64
Mania quid .	61
Manicare .	
Manicæ .	60
Manicarius idem ac insignis .	62
Manicarii gladiatores .	60
Manus idest caterva .	61
Mannus equus .	
Maximi historia .	36
Mazochii , & Monfauconii sententia de voce Affidarius pro Effedarius in lapide Lugdunensi .	56
Mirmidones qui .	59
Mormyris piscis genus .	59
Myrmillones gladiatores unde dicti .	58. & 59
Myrmillonum Doctor .	59

N

N Romanorum nota quid significet .	68
Nani gladiatores .	
Neptuni arma .	58
Noti gladiatores .	68
Nudi an pugnabant gladiatores .	66. ad 67
Nudas cur sculpservant Antiqui, Cæsarum, aliorumq., statuas .	66
Nudus vox quid significet .	67
Numerii prænomen promiscuum Patriciis, & Plebeis Familiis .	69

O

O Drysæ, Thraciæ populi, efferati .	52
--	----

P

P Alus quid significet .	31
Palus Secutorum, non Paulus appellatus Commodus .	
Parma scutum, quo Thraces utebantur .	52
Patricii gladiatores personati incedebant .	49
Pegmata quæ fuerint .	64
Pegniaræ, sive Pegmaræ gladiatores .	

	87
<i>Pittacus, Pugna Retiariorum inventor.</i>	58
<i>Potestas idem ac Minister.</i>	73, & 74
<i>Prænominum, & Nominum ratio, non eadem a Romanis servata.</i>	75
<i>Procurare idem ac præesse.</i>	73

<i>Idem ac expiare.</i>	
<i>Propitium, vide Abeas propitium.</i>	
<i>Provocatores gladiatores.</i>	60
<i>Pugna Retiariorum, & Secutorum, antiqua.</i>	58

R

R <i>Einesii sententia de Silvano Cassianorum refellitur.</i>	44
<i>Rerum sine proprio nomine ingens est copia.</i>	41
<i>Retiarii gladiatores.</i>	56. ad 58
<i>Quibus armis pugnabant.</i>	
<i>Committebantur cum gladiatoribus Gallis, sive Mirmillonibus, qui dicebantur Secutores.</i>	

<i>Retiariorum armatura.</i>	57
<i>Retiariorum, & Secutorum pugna, antiqua apud Etruscos.</i>	58

S

S <i>Culptores sæpe in Inscriptionibus litteras commutarunt.</i>	64.
<i>Scenici Artifices.</i>	76
<i>Silvani nomen quare adjectum nomini Herculis & Martis.</i>	44.
<i>Silvani tres, Agrestis, Terminalis, Domesticus.</i>	44
<i>Silvani Templum Romæ, quo in loco exstabat.</i>	45
<i>Silvani Templum & Herculis conjunctum.</i>	
<i>Silvanum Augustum idem ac Templum Silvani.</i>	70
<i>Silvanus Domesticus colebatur a Civibus Romanis, & ab Imperatoribus, ut Lar, seu Genius.</i>	44. & 45
<i>Nuncupatus etiam familiaris.</i>	45
<i>Silvanus Herculi consociatus.</i>	
<i>Silvanus cum Hercule & Libero.</i>	46
<i>Cum Jove Hammone.</i>	
<i>Cum Mercurio.</i>	
<i>Cum Mercurio, & Sole.</i>	
<i>Cum Libero Patre.</i>	
<i>Cum Jove, & Hercule Genio Urbis.</i>	
<i>Silvanus Littoralis.</i>	45
<i>Silvanus quare dictus Aurelianus.</i>	44
<i>Lar Domus Augustæ M. Aurelii.</i>	

Silva-

<i>Silvanus an idem ac Pan.</i>	43
<i>Quare ab Artificibus cultus.</i>	44
<i>Dominator totius substantiæ.</i>	
<i>Sodales Larum</i>	20
<i>SP. Nota Tesseræ gladiatoriae.</i>	65
<i>SP. in lapidibus quid significet.</i>	65
<i>Speſtacula gladiatoria, a quibus adinventæ, & quomodo à Romanis receptæ.</i>	48
<i>Speſtatus, & Speſtator qui</i>	65
<i>Spoliarium, locus Arene proximus.</i>	63
<i>Svetonii locus in Caligula cap. 26. a Casaubono vindicatus.</i>	64

T	T
<i>Ecſtorium Opus.</i>	27
<i>Templum Silvani in Viminali, in Aventino, & in litore Tiberis.</i>	45
<i>Templum, Aram, Delubrum alicujus Numinis, quomodo eleganti locutione ab antiquis exprimebatur.</i>	71
<i>Thraces gladiatores.</i>	52
<i>Thraces populi.</i>	52
<i>Tracia dicta etiam Threce.</i>	53
<i>Thraces gladiatores dicti Æquimani.</i>	53
<i>Tiro vox, litterâ i, non y scribenda.</i>	62
<i>Tunica quid.</i>	68

V	V
<i>Albonesii de Eſſedariis gladiatoribus ſententia refellitur.</i>	55
<i>Venatores, qui intelligantur in leg. 6. Dig. de Jure Immunitatis.</i>	39
<i>Viſtores gladiatores qui</i>	63
<i>Viſtoris gladiatoris imago in Muſeo Odeſcalcho.</i>	
<i>Unco-thraſtones qui</i>	63
<i>Unſtores qui</i>	62
<i>Vulcani Malleus.</i>	57

LEO-C-6-
(Vitale, Fr. Ant.)

(134)

Silvanus an idem ac Pan.

Quare ab Artificibus cultus.

Dominator totius substantiæ.

Sodales Larum

SP. Nota Tesseræ gladiatoria.

SP. in lapidibus quid significet.

*Speṣṭacula gladiatoria, a quibus adin
à Romanis recepta.*

Speṣṭatus, & Speṣṭator qui

Spoliarium, locus Arenæ proximus.

Svetonii locus in Caligula cap. 26. a Casa

T

Eṣṭorium Opus.

*Templum Silvani in Viminali, in Ar
Tiberis.*

*Templum, Aram, Delubrum alicujus N
ganti locutione ab antiquis expri*

Thraces gladiatores.

Thraces populi.

Tracia dicta etiam Threce.

Thraces gladiatores dicti Æquimani.

Tiro vox, litterâ i, non y scribenda.

Tunica quid.

V

V *Alboneſii de Eſſedariis gladiatorib
tur.*

*Venatores, qui intelligantur in leg. 6.
nitatis.*

Viṣṭores gladiatores qui

Viṣṭoris gladiatoris imago in Museo O

Unco-thraḡones qui

Unṣṭores qui

Vulcani Malleus.

LEO-C-4-
(Vitale, Fa. Aut.)

Special 89-B
25475

